

Српске демократске идеје

Зоран Ђинђић

СРБИЈА
НОВИ
ПОЧЕТАК

Демократска странка
Фонд „Др Зоран Ђинђић“
Истраживачко-издавачки центар

ЗОРАН ЂИНЂИЋ
СРБИЈА – НОВИ ПОЧЕТАК

Издавачи
Фонд „Др Зоран Ђинђић“
Демократска странка / Истраживачко-издавачки центар
Београд, Нушићева 6
(011)3244 511
iic@ds.org.yu
www.izdavackicentar.ds.org.yu

Главни и одговорни уредници: Ружица Павловић-Ђинђић
Слободан Гавриловић

Заменик главног уредника: Драган Белић

Уредник едиције: проф. др Гојко Тешић

Приредио: Гојко Тешић

Редакција: Сања Јовичић
Тања Милисављевић
мр Душан Обрадовић

Технички уредник: Јасмина Живковић

Лектор: Г. Тешић

Штампа: *Evro Grintu*, Београд

Тираж: 1.000

ISBN 86-7856-052-5

ISBN 978-86-7856-052-1

Зоран Ђинђић

СРБИЈА
НОВИ
ПОЧЕТАК

Приредио
ГОЈКО ТЕШИЋ

ДЕМОКРАТСКА СТРАНКА
ФОНД „ДР ЗОРАН ЂИНЂИЋ“
ИСТРАЖИВАЧКО-ИЗДАВАЧКИ ЦЕНТАР
Београд 2007.

Ова публикација у целини или у деловима не сме се умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средством дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач, према одредбама Закона о ауторским правима.

ДР ЗОРАН ЂИНЂИЋ (1952–2003)

Рођен је 1. августа 1952. у Босанском Шамцу. Датум рођења председника Демократске странке био је, како је волео да каже, „довољно касно да не упадне под илузију титоизма“.

Гимназију је завршио у Београду 1970. године. Студирао је филозофију, 1974. дипломирао је на Филозофском факултету у Београду, а 1979. докторирао на Универзитету у Констанци. Говорио је да је студирао филозофију 20 сати дневно и да је истовремено похађао студије историје уметности, социологије и економије. На првом часу на Филозофском факултету сукобио се с комунистима јер је тврдио да велики Маркс не да није највећи, већ уопште није филозоф. Други велики и значајнији сукоб имао је с полицијом због организовања „илегалних активности у студентској организацији против комуниста, због чега је сам путовао по целој Југославији“. Због тих активности био је и осуђен, чак се и Вили Брант, немачки канцелар, заузимао за њега па се, уместо у затвору, нашао у Немачкој. Докторирао је на тези „Проблеми утемељења критичке теорије друштва“ код Јиргена Хабермаса.

Био је виши научни сарадник у Центру за филозофију и друштвену теорију у Београду, посланик у сва три вишестраначка сазива Народне скупштине Републике Србије и Већу република

Скупштине СРЈ. Био је професор на Филозофском факултету у Новом Саду.

Написао је следећа дела: *Субјективност и насиље*, *Јесен дијалектике*, *Југославија као недовршена држава и Србија ни на Истоку ни на Западу*. Превео је многа филозофска дела и аутор је великог броја новинских приказа.

Никад није био члан Савеза комуниста. Ипак, политиком се бавио све време, активно од 1989. када је са још дванаест интелектуалаца иницирао обнављање Демократске странке, а на Скупштини Странке 1990. био је један од оснивача. Септембра 1990. је изабран за председника Извршног одбора, а онда, јануара 1994. постаје председник Демократске странке.

За Демократску странку је говорио да је као предузеће, никако место за дружење, појашњавајући да свако у странци мора да има производ, „а то могу бити плакат, порука, критика, наступ... и мора се знати ко тај производ користи, да ли је њиме задовољан“. Објашњавао је ко може да буде политичар: „Човек, да би се бавио политиком, мора да има јак и чврст карактер, ауторитет, да уме да пресече, да се замери, каже „не“ и да га мрзе, јер је то природа политике. Неко ко исувише иде на ширење симпатија, удварања и избегавања сукоба мора још много да научи да би водио једну озбиљну странку“.

За градоначелника Београда изабран је 21. фебруара 1997. године, испред коалиције „Заједно“ која је на локалним изборима 1996. однела победу у више градова у Србији.

У судском спору са председником Владе републике Србије Мирком Марјановићем, 20. септембра 1996. осуђен је на 4 месеца затвора, условно на две године. Врховни суд Србије 9. јула 1998. преиначио је пресуду и изрекао нову у

којој је осуђен на 7 месеци затвора, условно на 3 године.

Амерички недељник „Тајм“ у септембру 1999. године уврстио га је међу 14 водећих европских политичара трећег миленијума.

У јуну 2000. Ђинђић је прузео функцију координатора у СЗП, а потом постао и шеф централног изборног штаба и координатор промотивне кампање ДОС-а за изборе који су одржани 24. септембра 2000. На тим изборима Ђинђић је изабран за посланика у Већу република Скупштине СРЈ.

Добитник је угледне немачке награде „Бамби“ за 2000. годину у области политике.

За премијера Србије изабран је 25. јануара 2001. након победе ДОС-а на републичким парламентарним изборима у децембру 2000.

Ђинђић је августу 2002. године у Прагу примио награду Фондације „Полак“ за допринос развоју демократије у Србији. Награда се додељује сваке године за допринос спровођењу демократских и економских реформи у Централној и Источној Европи.

Волео је такмичења и провере. Био је веома стрпљив, образован и прагматичан. Трудио се да се не понавља, бирао би једну слику, поруку, реченицу и око тога градио причу. Признавао је да нема претензија да каже нешто епохално, али је сматрао да ће остати упамћен по великим стварима. Живот није могао да замисли без људи јер људска комуникација му је била потребна као услов за проверу идеја и способности. Код себе је ценио спремност да учи и признаје грешке, као и спремност да их исправља, а код других је ценио поузданост. Говорио је да нема порока.

Др Зоран Ђинђић је убијен 12. марта 2003. године испред зграде Владе републике Србије, зато што је покушао да Србију ослободи прошлости и одведе је у будућност.

Ђинђић је иза себе оставио супругу Ружицу, кћерку Јовану и сина Луку.*

* Биографија је преузета са сајта Демократске странке: www.ds.org.yu.

ДРЖАВА
И ДЕМОКРАТИЈА

ЛЕСТВИЦА НАШЕГ ПРОПАДАЊА

Српском режиму пошло је за руком да низом добро пласираних погрешних потеза створи констелацију двоструке мишоловке. Хашка конференција је само један, не и најзначајнији, израз ове констелације. Покајаћеш се ако узмеш, покајаћеш се ако не узмеш. Чак ни одлагање није препоручљиво, јер касније ћеш се још више покајати, било шта да урадиш.

Негативна дилема је глобална и тиче се политичке стратегије српског политичког врха у последње две-три године. Овом стратегијом набуџитог и осиног понашања дошло је до учвршћивања нечег што новинари зову негативним имиџом Србије, а што је у ствари много више од тога. Не ради се само о имиџу, него и о симболичкој позицији Србије у светском симболичком поретку. То место је такво да, симболички посматрано, свака па и најмања победа Србије у југословенском конфликту (па чак и све оно што би могло да личи на победу) аутоматски представља пораз целог Запада. Српски режим је полупао превише порцелана да би могао рачунати на незаинтересовану и равнодушну околину. Није реч претежно о фактичким, него у првој линији о симболичким односима. Својом незграпном политиком званични представници Србије иритирали су слух, укус и осећај мере. Ради се, дакле, о политичко-естетским чулима.

О томе да је у савременој политичкој цивилизацији важно и како се нешто ради, а не само да ли се ради.

Ујединисмо Европу

Било како било, резултат надменог аутизма српског режима састоји се у томе да је на Западу постало питање политичког морала бити против Србије. Такво јединство није постојало чак ни у случају интервенције у Ираку. Србија је, макар за тренутак, ујединила конзервативце, либерале, социјалдемократе бројних земаља и парламената. Љубитељи теорије завере имаће тешкоће да објасне како су се на антисрпској гомили једном нашли сиромашни и богати, католици, протестанти и православци, непосредни суседи као и земље на другим континентима.

Ово је само једна страна поменуте негативне дилеме. Србија не може да победи, јер би сваки уступак српском режиму био у светској политичкој јавности протумачен као израз осетљиве и опасне слабости Запада.

Још већи наш проблем садржан је у другом делу дилеме. Он гласи: сваки пораз српског режима идентичан је са поразом Србије као републике, а можда и са поразом целог српског народа у оквирима садашње Југославије. Код термина пораз овде не мислим на моралну димензију, него на фактичке односе, на социјалну, привредну и цивилизацијску катастрофу која би погодила све грађане Србије у случају да се ратно-политички конфликт у Југославији заврши званичним поразом оног што се зове „српска концепција“.

Да ли постоји пут између победе и пораза? Јер, о победи не треба ни сањати, а желети пораз, само зато да би уз све нас губитник био и Милошевић, израз је политичке неодговорности.

Пут између победе и пораза не налази се у одлагању, јер време само по себи није савезник, а у случају Србије оно је пре противник. Решење је у избегавању двоструке мишоловке. Потребно је детаљно анализирати све најгрубље грешке које је српски режим починио, а које су довеле до тога да меродавни светско-политички кругови виде у Србији неког ко се не придржава елементарних правила игре и кога треба дисквалификовати.

Горе од пораза

Неопходно је сачинити детаљан план повратка Србије у симболички поредак Запада. Детаљан, у смислу да обухвата како политичко деловање, тако и његово вербално и симболично испољавање. Дакле, и политичке одлуке, али и начин давања изјава и понашања у парламенту. Српски режим може да сматра парламент необавезном и неодговорном брбљаоницом. Међутим, када се исечци агресивних и шовинистичких беседа емитују у некој далекој земљи, њени ТВ гледаоци ће на основу тих извештаја доносити непосредне закључке о Србији.

Једноставно речено, југословенска криза све је ближа тренутку у коме ће се склапати уговори, привремени или трајни. Не само уговори о миру, него и они који ће се тицати будућег уређења овог дела Балкана. Како сада ствари стоје, Србија има сасвим сумњив кредибилитет. Као уговорна страна, она ће због умањеног кре-

дIBILИТЕТА бити оптерећена много тежим условима него што је то нужно и нормално.

Уколико српски режим и није искључиви кривац за југословенску државну и међунационалну кризу, можемо га сматрати искључиво одговорним за политички кредибилитет Србије. Не учинили ли под хитно одлучне кораке у правцу повећања свог кредибилитета, лако му се може десити да буде проглашен уговорно неспособним. А то је за једну степеницу испод пораза. А када нас на њу спусте, можда ћемо открити да лествица нашег пропадања сеже још дубље?

ФУНКЦИОНАЛНОСТ ДИКТАТУРЕ

Тема нашег данашњег разговора је политички систем, а она је смештена у оквир генералне теме овог скупа, која се тиче актуелне кризе у Југославији. Дакле, имали бисмо да расправљамо о једном важном аспекту југословенске кризе, оном аспекту који се тиче статуса политичког система у том збивању. Али, већ овде почињу недоумице. Оне нису само формалне прираде, тј. не односе се само на питање адекватности или неадекватности наше теме. Једноставно речено, мислим да је наша тема на један носталгичан начин непрецизна и нетачна. Када би она била адекватна, када би заиста била реч о кризи политичког система унутар глобалног догађања југословенске кризе, наш теоријски задатак био би знатно лакши него што јесте, а да и не говорим о олакшању које би уследило у стварном животу.

Наслућујете да проблем проистиче отуд што немамо посла са југословенским друштвом него са југословенским друштвима, и према томе, не ради се о политичком систему, него о политичким системима. Наравно, из претходног наслова морамо задржати констатацију о кризи предмета који смо на овај начин преименовали. Али, овим преименовањем добили смо један поливалентан однос, чиме је ствар знатно компликована. Ако желимо да доскочимо овој комплико-

ваности, морамо се још који тренутак задржати код теме нашег разговора. Када сам рекао да је она носталгична, јер о југословенском друштву и политичком систему говори у једнини, тиме нисам мислио на неко произвољно идеализовање или пројекцију неке жеље у димензију прошлости. Наша тема је до пре извесног времена заиста одговарала свом предмету, мада ту адекватацију не би требало идеализовати. Јединство о коме се радило – као јединство југословенског друштва и као јединство политичког система – било је репресивно. Његова криза, додуше, није била манифестна, али је била садржана у њему као вирус болести коме треба извесно време инкубације да би се незадрживо манифестовао.

Предмет о коме ми данас разговарамо конституише се на прелазу из стања једнине у стање множине. Карактер овог прелазу у многе дефинише карактер кризе у којој данас живимо.

Репресивно јединство југословенског друштва распало се на начин који је утемељио кризу оног што је из распада произашло. Како и зашто се то десило?

Сви знамо да се распад репресивног јединства нашег политичког система одвијао под слоганом плурализовања. Овај слоган је сугерисао да се поменути распад може тумачити као демократизација. Међутим, ова сугестија није одговарала истини. Јединствени политички систем консеквентно и вероватно иреверзибилно распао се на више самосталних политичких система, а да тај новонастали плурализам није заслужио да буде окарактерисан као демократски. Напротив. Уместо једног репресивног јединства добили смо репресивни плурализам, састављен од неколико елемената који су унутар себе били хомогенизовани готово на идентичан начин на

који је стари јединствени систем био хомоген. Структурна својства остала су непромењена, иако је садржај промењен. Идеја око које се сада хомогенизовало „магнетно поље“ је етничка еманципација и етнички суверенитет. Али, структура тог „магнетног поља“ остала је непромењена. Или, како се то обично каже, након вишестраначких избора у југословенским републикама, промењена је власт али није промењен систем. А тај систем је репресиван, независно од тога да ли се појављује унутар хомогенизованог југословенског „друштва“ или кроз плурализам југословенских друштава.

Репресивни плурализам, који је заменио репресивно јединство, латентну кризу преводи у манифестну. Оно што је било прикривено, сада је јавно. Тј. ништа посебно ново нам се не дешава, никакво ново кризно жариште није у последње време произведено, само је оно што је деценијама било потиснуто избило на површину.

Тиме желим да формулишем хипотезу о суштинској вези која постоји између претходног репресивног јединства и репресивног плурализма који је из њега настао. Ова хипотеза није тривијална, пошто нам омогућава формулисање даљих аналитичких питања. Нпр. да ли је политичка диктатура, која такоређи представља природно стање југословенског друштва (пошто су од настанка Југославије дуге периоде диктатуре само каткад прекидали кратки периоди демократије) резултат само екстерне присиле, или се може објаснити неспособношћу тог друштва да се самоорганизује на нерепресиван начин, чиме се онда призива и функционално оправдава диктатура? Да ли је јединство система било могуће само по цену диктатуре? Пошто елементи тог политичког система нису развили

механизме мирољубивог решавања међусобних конфликта, непрекидно су производили потребу за политичким арбитром који то уместо њих чини, а тај политички арбитар само је друго име за диктатуру.

Наравно, неко ће овде рећи да то јединство и није требало да настане, тј. да су елементи југословенског „друштва“ и југословенског политичког система тако међусобно различити да је њихова мирољубива коегзистенција искључена. У овој интерпретацији би диктатура била идентична спољашњој присили, а не би била функционално утемељена у карактеру плурализма. Међутиим, начин на који се последњих година распада ово репресивно јединство на довољно уверљив начин показује да његови елементи нису неке недужне овчице сатеране у тор, него пре подсећају на вукове који се боре за своја ловишта. Плурализирање југословенског политичког система, које по формалним својствима поседује неке значајне карактеристике демократијације, тиме поприма и неке значајне карактеристике „природног стања“, у коме је, као што је познато, „човек човеку вук“.

Да су елементи југословенског политичког система били другачији, и распад тог репресивног јединства протицао би другачије. Једноставно речено, он би имао јасно својство демократизације. Демократско плурализовање могло би да доведе до формирања нерепресивног јединства, или до мирољубивог разлаза. То се не дешава. Начин на који међусобно комуницирају елементи новонасталог репресивног плурализма такав је да непосредно призива диктатуру, као интервенцију која ће пацификовати сукоб по цену хомогене репресије над свим елементима.

Из кратке анализе преласка нашег репресивног јединства у репресивни плурализам произлази увид да елементи тог јединства, било да су то народи, вере, регије, републике, социјалне групе, или шта се већ појављује као колективни субјект након плурализовања, да ти елементи, дакле, нису били способни да у међусобној комуникацији утврде модусе свог опстанка или разлаза, па су тиме провоцирали увођење „техничког“ средства комуникације, тј. диктатуре.

Због чега се све то дешава и да ли је могуће замислити решење проблема? Одговор на прво питање морао би бити историографски, социокултурни, морао би испитати начин конституције свих релевантних колектива који су смештени под заједнички кишобран који још увек фигурира као заједничка држава. Први корак ове могуће анализе састојао би се у истраживању комуникацијских шумова између поменутих колектива. Ту би били набројани сви ресантимани и предрасуде који деценијама и вековима блокирају размену искустава између народа и група који живе као суседи на истом простору. Не би било тешко открити систематске изворе шумова, и лоцирати их у религијама, културама, традицијама. За овакво истраживање има довољно материјала, и довољно предрадни.

Међутим, знатно занимљивији је други корак анализе. Сви знамо да су колективи који насељавају Балкан невољни и неспособни за међусобну комуникацију. Али, комуницирају ли ти колективи унутар самих себе? Да ли је немушност само ознака њихове „спољне“ комуникативне политике, или је та „спољна политика“ заправо логични продужетак неизграђених унутрашњих комуникативних структура? Склон сам да на ово питање дам песимистички одго-

вор. Тешкоћа југословенске кризе произилази отуд што елементи садашњег репресивног плурализма нису репресивни само према споља, него и према унутра, тј. што имају тешкоће како у комуницирању са другима, тако и у комуницирању унутар самих себе. Овај одговор захтева емпиријску документацију коју овде нисам у стању да понудим. Ова документација имала би да понуди инвентар комуникативних средстава којима располажу и која користе компактни југословенски колективи (народи, вере), и да издвоји она средства комуникације која се могу уопштити или универзализовати, тј. која су погодна за комуникацију са спољним светом. На основу овог инвентара видели бисмо какве су шансе наших колектива да размењују искуства са колективима из своје околине. Претпостављам да су те шансе веома мале, не само због субјективне неспремности, него због системске оскудности комуникацијских капацитета, изазване различитим узроцима (традиционализмом, недовољном комплексношћу друштва итд.).

Ако бисмо желели да формулишемо неки закључак, он би отприлике гласио: неопходно је конструисати заједнички, ма како вештачки и ма како привремени језик, за елементарну комуникацију међу елементима новонасталог југословенског плурализма. Ова комуникација нужна је због постизања сагласности о даљим модалитетима заједничког или одвојеног живота. Међутим, пошто комуникација претпоставља да сваки од учесника у њој поседује комуникативну компетенцију (тј. да су ти колективи изнутра прожети комуникацијском мрежом), очигледно да је пре успешне међусобне комуникације неопходно испунити претходни услов, интерну комуникацију учинити преводивом на

друге језике. То се може постићи само јасним институционалним прожимањем друштава која се налазе унутар граница Југославије. Јер, институције су она општост која омогућава универзализовање и универзалну преводивост на друге језике.

Ово не значи ништа друго него да без демократизовања република није могућ помак у југословенској кризи. Моје излагање требало је да покаже да једноставни распад није могућ, пошто ће на његовој крајњој граници да се појави диктатура која ће га спречити, при чему ово спречавање неће бити чиста произвољност, него ће бити функционално оправдано. Овај „вишак репресије“ не може да буде искључен на репресиван начин. Он може да буде само разграђен. А то је вишеструко теже. Лакше би било да су југословенски колективи заокружене монаде, и да је њихово спајање и раздвајање механички процес. Пошто они нису монаде, него површине које се преклапају (због етничке измешаности у важним регијама), разграничење се може обавити само путем комуникације. А комуникација је изузетно осетљив и компликован механизам. Она подразумева релативно стабилну представу о самом себи, подразумева одговорност према оном што је утврђено, и претпоставља придржавање извесних конвенција. Све то је врло дефицитарно на нашој тренутној политичкој сцени. Предстоји нам време учења и увежбавања оног што је научено. Јер, за разлику од диктаторске арбитраже, комуникација није природни ресурс, него еминентни резултат социјалног учења.

ДЕМОКРАТСКЕ ТРАДИЦИЈЕ И САВРЕМЕНОСТ

Најновије промене и Источној Европи су потврдиле изузетан значај традиције. Готово да се са научном прецизношћу могло предвидети како ће у земљама са различитом традицијом те трансформације протицати. У Чехословачкој, где се одвија „нежна револуција“, у Мађарској или Бугарској, као мешовитим предмодерно-модерним земљама, и коначно, на другом полу, у Румунији и азијском делу Совјетског Савеза.

Теже је ово опште сазнање конкретизовати, па рећи како традиција, ако је демократска, остаје жива, упркос вишедеценијском суспендовању демократије. Колико дуго она остаје жива? Пола века, век, или још дуже. *Који њени слојеви?* Институције, социјало-психолошки обрасци понашања и деловања, обичајност? Очито да институције нису пресудне, јер упркос њиховом консеквентном укидању, демократска традиција наставља своје дејство.

Такође је мало вероватно да основну улогу у традирању традиције игра емпиријска социјализација. Огроман број учесника у чехословачкој и источнонемачкој буни били су људи који су рођени и социјализовани у недемократском уређењу.

Дакле, неопходно је тражити дубље нивое конституције и преношења демократске тради-

ције. А за то је неопходно бар приближно лоцирати језгро тог демократског, да бисмо онда могли истраживати његово постојање у некој традицији, његову резистентност на угрожавање, и коначно, путеве и форме његовог преношења у антидемократским временима.

Предлажем да као језгро демократске традиције не узмемо, као што је то уобичајено, државно-политичку неизвесност, парламентаризам, па чак ни економски либерализам. Све то су облици у којима се демократско језгро изражава, али који могу да настану и без њега.

Као језгро оног демократског узмемо *лична* и *субјективна* права. Одмах ћу разјаснити шта под тим мислим. Али већ на почетку настаје извесна недоумица. Зар у појму демократије није мишљен „народ“, док у појму субјективних права имамо посла са индивидуализованим људима који су постали личности, и утолико су дошли у однос тензије према колективу, па тиме и према народу? И заиста, *нововековно догађање демократије разбија сам тај појам*. За то догађање је мање важно да се неке ствари збивају, док је важније ко је његов носилац. Лако је илустровати ову тврдњу. Према класичном појму демократије масовни национал-социјални плебисцит, или иранска „револуција“, носили би знатне демократске црте. Њихов репресивни карактер је очит, али ни класичне демократске манифестације нису без репресивног учинка на мањине које се не слажу са одлукама већине.

Индивидуализовање је средишњи догађај новог века, догађај који даје ново значење у појму демократије, изводећи тај појам напоље из самог себе. А процес индивидуализовања је везан на настанак сфере оног приватног, личног, субјективног.

Желим да нагласим разлику између интимног, појединачно-личног нивоа конституције индивидуалности, и њених различитих форми испољавања, како у *цивилном праву* тако и у *уставном праву*. Ово је за истраживача јако важно, јер одлучује где ће он тражити темељ демократске културе. У економским правима индивидуума, његовом праву да склапа уговоре, да буде одговоран за своје пословање, у политичкој сфери, у његовом праву да бира и да буде бирач, тј. у праву на политичко репрезентовање или, коначно, у уставном гарантовању ових права. Питање је важно, јер постоје традиције у којима су присутни само неки од ових елемената.

Историја нам може помоћи, утолико што показује да се овде заиста ради о различитим линијама традиције. Оне се додирују и повремено стапају, али се ипак могу посматрати одвојено. Једна иде преко развоја привредних слобода, тј. материјалне аутономије. Међутим, и поред раширеног уверења о примату материјалне аутономије, важно је приметити да су *уговорна права индивидуума* (као основа економских субјективних права, између осталог и права на приватну својину) која су настала у 16. веку у Западној Европи, почивала на специфичној аргументацији. Та фигура уговорне аутономије обухвата само једну димензију субјективног права. Друга димензија је *право на достојанство личности*. Оно се, понекад, правно образлаже по аналогији са економским правима, нпр. прво на властито име или слику, али се очигледно не може засновати на њима.

Уз уговорни модел аутономије нужно је било увести и политички. Он се изражава у праву на политичко репрезентовање које професорски, тј. филозофски утемељује немачко природно

право, а социјално-теоријски енглеска теорија 17. и 18. века.

Међутим, није тешко приметити да је језгро субјективног права, тј. право на достојанство личности, заправо *нејолијтичко*. За његово реализовање неопходан је одређени политички поредак, али се то право не исцрпљује у њему. Другим речима, право на достојанство је само посредно политичко право.

Дакле, институције уговорне слободе и економске независности, политичких слобода и политичког репрезентовања, коначно, њихово уставно утемељење, све то представља метод реализације права на достојанство личности као језгра субјективних права, али ништа више. Могуће је замислити друштво које поседује све набројане институције, а које ипак није стабилно демократско друштво.

Тиме смо дошли до проблема наше демократске традиције. Њу посматрам управо као мање или више противречну комбинацију набројаних институција, уз истовремену изразиту дефицитарност на овој равни социјалне конституције на којој се формира индивидуалност. *Нама недостигају велика испираживања социјалног стањуса приватности, интимности, индивидуалности у Србији пре Првог светског рата*. Међутим, документи политичке историје уверљиво показују да је то поље препуно *ломава и тензија*. На темељима руралне и патријархалне културе настају институције индивидуализованог друштва. Нестабилност тих институција може се објаснити нестабилношћу њихове основе, јер њихова природна основа јесте једно индивидуализовано друштво, којег код нас нема.

Еволуционо је невероватно и заиста изузетно што на тако неповољној социјалној основи

настаје таква политичка конституција. Међутим, ако данас покушавамо да објаснимо наше савремене проблеме, морамо се вратити тој изворној противречности.

ДЕМОКРАТИЈА И АУТОРИТАРНИ СИСТЕМ

*Проблем испрживања и основне
претпоставке*

Ова тема има експлицитну релевантност за испитивање индивидуалних и колективних идентитета у посткомунизму. Демократија конституише колективни идентитет на претпоставкама отворене социјалне комуникације чије су упоришне тачке динамика грађанског друштва (деловање аутономних друштвених група), субјективна права и систем институција који стабилизује процесе производње идентитета. Друштвено произвођење комуникације је само друга страна друштвеног произвођења смисла, а целина тог процеса се у друштвеној теорији назива идентитетом. Са нашег становишта, ова полазна претпоставка значи да се поремећаји друштвеног идентитета могу структурно анализирати као поремећаји у процесу друштвеног произвођења комуникације.

Ауторитарни системи своје утемељење налазе у онемогућавању комуникације социјалних актера, тј. у онемогућавању производње различитих социјалних пројеката, тако што су индивидуе и друштвене групе само материјал за унапред претпостављену сагласност о томе шта је њихов идентитет. Ауторитарни системи онемо-

гућавају самотематизовање друштва (као еминентног процеса стварања идентитета кроз социјално учење и кориговање). Идентитет се не ствара кроз мрежу социјалне комуникације него се *идеологизује* приписаним вредностима и циљевима (радикални социјализам) или клизањем у органске слике света које проблем идентитета решавају ослањањем на „природне“, пред-социјалне механизме интеграције као што су етничка или верска припадност.

Главни проблем свих друштава којима се унапред приписује идентитет, а таква су била сва друштва радикалног социјализма, огледа се у ниским интегративним капацитетима који, понекад, таква друштва доводе у близину распада и самог опстанка. Унапред селекционирани идентитет спречава оптималну комплексност (флексибилност) друштва да одговори на изазове околине, како би оно стабилизовало своју релативну независност у односу на њу. Забрана комуникације (као производње смисла и социјалне комплексности) исто је што и „забрана“ стварања самог идентитета друштва. Друштво себе не познаје, оно не зна шта су његови проблеми и шта су његове могућности у погледу мобилисања ресурса за решавање проблема.

Основно питање на које овај пројекат треба да одговори односи се на изворе ауторитарности у посткомунизму, и посебно, у нашем друштву. Након драматичног слома комунистичког система у Источној Европи, поставља се питање одакле произилазе нови механизми за успостављање ауторитарних система. Досадашње искуство у земљама Источне Европе показује да су неке од тих земаља успеле да изграде демократски систем социјалне интеграције и да повећају своју комплексност, тј. функционалну диференцијацију.

цију (нарочито раздвајањем економске и политичке моћи). Поставља се питање, да ли она друштва која у томе нису успела, а у таква друштва спада и СР Југославија, можемо схватити као последицу нужног „заостајања“, или „преживљавање“ старог система зато што „радикални социјализам“ за таква друштва још увек има смисла и зато се не може елиминисати чињеницом да је тај систем доживео свој епохални слом. Други ток размишљања могао би нас водити на помисао да та друштва у „заостајању“ представљају неке *нове форме ауторитарности*, што би подразумевало и постојање нових образаца њихове легитимације. С обзиром да ова субјективна димензија недостаје, нама је ближа претпоставка да поједина друштва источне Европе „заостају“ (чувају старе обрасце легитимације) зато што су преоптерећена додатним проблемима које не успевају да реше. Због додатног оптерећења које се односи на *стварање држава*, она своју потенцијалну комплексност редукују на „одбрану“ од реалне (или измишљене) опасности од тоталног распада.

Бранићемо тезу о преоптерећености неких земаља бившег социјализма проблемом који се најкраће може дефинисати као „устављање националне државе“. Наиме, тамо где крах система реалног социјализма није довео у питање опстанак државе и њен територијални интегритет, шансе за обнову ауторитарног система су готово никакве. И у оним државама које су се распале заједно за пропашћу радикалног социјализма (СССР и Чехословачка), где се није поставило питање државних граница – било зато што су етничке линије разграничења јасне, као у случају Чешке и Словачке, или зато што је прихваћен *status quo* већ формираних националних држава у

оквиру лењинистичке концепције „етничког федерализма“ (случај СССР-а) – процеси деблокаде друштава и трансформација ка демократском систему су у току, са више или мање успеха, што зависи од бројних емпиријских фактора.

Највеће проблеме у успостављању демократског система имају земље испресецане великим зонама етничких мешавина које онемогућавају да се политичке границе повуку тако да приближно кореспондирају етнокултурним границама. Другим речима, тамо где се *перципира* непомирљивост између територијално-политичког и етнокултурног модела нације отвара се могућност „фундаменталистичког“ отпора промени. То је случај бивше Југославије, затим и појединих нових држава које су настале на њеном тлу. У свим тим случајевима радикални социјализам *јесте* био гарант опстанка таквих држава и зато се оне њега не одричу ако су им интегративни проблеми остали исти. И нове државе, као на пример СР Југославија, имају исте проблеме као и СФРЈ. Она није успела да разреши проблем своје интеграције у лику националне и грађанске државе, па се стари механизми изградње „идеолошког идентитета“ приказују као нужни интегративни оквир за државу у којој живе „југословенски народи“. Тај неуспех може да се посматра и у обрнутој перспективи: проблем стварања (српске) демократске државе остао је нерешен због стварања нових граница, односно нужног ослоња на војне структуре као чувара старе идеологије. Однос између идеолошког идентитета (тј. блокаде демократских процеса) и стварања српске државе, односно СР Југославије, тек треба испитати истраживањем.

Распад Југославије је показао да је „идеолошка интеграција“ представљала функционални

услов ојстїанка државе каква је била бивша Југославија. Чим је легитимацијска основа радикалног социјализма била уздрмана, државни оквир се расклиматао до распада. Не ради се ту о отпору западном („победничком“) моделу, као некаквом задатом моделу, који се одбијао у име очувања сопственог идентитета (српског, хрватског, словеначког, итд.) и страха да се он изгуби, него о структурној немогућности да се југословенски идентитет уопште успостави. Но, и после распада СФРЈ, изостала је демократска производња социјалног идентитета у већини нових држава, што се у потпуности односи и на СР Југославију. Тек истраживање може да одговори на питање зашто се и у тим новим државама, баш као и у бившој Југославији, ауторитарност производи класичним блокирањем социјалне комуникације која конституише саморегулисаност друштва, те способност решавања проблема.

Можемо претпоставити да је „преживљавање“ ове фундаменталне блокаде произведено ослањањем на „органску слику света“ која се не одликује само нормативним апсолутизмом, тј. блокадом отворене комуникације, него она, у крајњој консеквенци, руши идеју државе и саме идеје ојстїавке усїосїављања социјалног постојања. Органска слика „народа“, својим инхерентним релативизовањем државног идентитета, сузила је идентитет заједнице на голи фактицитет једне „откачене“ структуре моћи која „тражи своју државу“. Тако откачена моћ се утемељује екранизацијом неограниченог броја сопствених слика, чија производња може бити обустављена једино јасним конституисањем државног оквира у коме тек може да отпочне процес вишеслојне социјалне комуникације.

Структура рада

Монографија ће бити подељена у два дела. У првом делу биће анализиран широк круг претпоставки за демократију, полазећи од схватања да демократија представља *iii* социјалне конституције смисла, а не само начин доношења одлука за неки политички циљ. Демократска су она друштва која омогућавају да се парцијални интереси обликују као нормативни пројекти, на основу којих се, у процесу рационалне селекције, формира владајући поредак. Но, највише пажње ће бити дато претпоставкама за демократију, у које убрајамо: 1) грађанско друштво као деловање аутономнијих друштвених група (за разлику од колектива који своје деловање усмеравају према апсолутним вредностима), 2) субјективна права, 3) уставно-правни поредак, под којим подразумевамо интерпретацију социјалног поретка а не списак вредности и норми и 4) политичке форме организације заједнице, с посебним освртом на федерализам и његове злоупотребе које су се код нас одомаћиле као начин решавања етничких сукоба.

С обзиром да *основна љрава* представљају идеално место у коме се друштво и држава конституишу као „раздвојене“ сфере, пројекат ће развити теорију основних права и уставно-правног поретка. Теоријска интерпретација основних права одбацује фигуру о људској природи из које се изводе „људска права“. То другим речима значи да ће бити извршена критика класичне индивидуалистичко-либералне теорије основних права. Иако та теорија поседује привлачност у посттоталитарним друштвима, у којима се принцип индивидуалности чини као погодно полазиште за друштвену реконструкцију, она нема ка-

пацитете практично-организациског упута. Зато ће бити комбинован функционалистички приступ који поставља питање о *функцији* основних права у конституцији политичке и правне заједнице, са теоријом комуникације као процесом вишеслојне конституције смисла (од света живота до симболичке равни у коју се уписује саморефлективност друштва). За нас су основна права синоним за гаранцију неспутане социјално релевантне комуникације о томе шта су у некој конкретној ситуацији основна права. Гарантовање слободе је у том концепту гарантовање права да се расправља о томе шта је слобода, односно начин да се друштво самотематизује. Теорија о основним правима треба да докаже су основна права у средишту конституције индивидуално-колективног идентитета. Она онемогућавају да се индивидуална и колективна перспектива поистовете, односно да се избришу замишљене линије између друштва и државе. Из ових претпоставки произилази да субјективна права формирају идентитет неке заједнице, тј. њен однос према вредностима које регулишу колективно деловање, њен однос према времену, њено самозапажање и способност да се сукоби тематизују и компромисно решавају.

У другом делу монографије биће анализирана посткомунистичка друштва у чијем центру ће се наћи проблеми њихове интеграције, односно реконструкције грађанског друштва и демократске државе. Највећа пажња биће посвећена проблемима интеграције и идентитета нашег друштва. Намера ми је да прецизно покажем зашто је наше друштво фиксирано за форму бинарног шематизма, која је директна супротност функционалној комплексности модерног друштва. Бинарни шематизам се испољава у паро-

вима истина–лаж, наши–њихови, прихватљиво–неприхватљиво, односно у класичном дуализму пријатељ–непријатељ. Наш политички систем, иако формално промењен, редукован је на структуру моћи, и као такав, гура судбину друштва у осетљиву близину дефинитивних одлука (у свету живота ускладиштена је слика да је власт изборена оружаном борбом и само ће истим средствима бити препуштена неком другом), где онда доживљава парадокс јасних односа. Наиме, та јасноћа не стабилизује државу, него је и даље доводи у питање. Јер, „јасни односи“ нису у стању да на промену услова одговоре унутрашњом трансформацијом и ослобађањем комплексности, него наводе на „аха доживљај“, тј. на уништење бинарног шематизма. Промена се тиме ставља у зону ратног сукоба, што подразумева екстремизовање друштва и блокирање сложене комуникацијске мреже која јача капацитете друштва да решава нове и сложене проблеме које намеће његова динамична околина.

У овом контексту посебно ће бити анализирани социјални и политички носиоци грађанских, демократских и привредних институција без чијег профилисања није могуће решавање централног проблема с којим се заједница суочила: успостављање демократске националне државе. Претпоставке за такву државу видимо у самој конституцији друштва као отвореног за производњу алтернативних нормативних пројеката и рационалног деловања друштвених актера у процесу *органовано* селекционирања алтернатива.

ПОБЕДНИЧКА
СТРАТЕГИЈА
ЗА СРБИЈУ

ПРОМЕНЕ – САД!

Земље у којима се промене дешавају спорије него у њиховом окружењу неизбежно заостају у развоју, а на крају доспевају у кризу. Овај став спада у абечеду друштвене науке, али и политике. О неопходности реформи данас говоре и опозиционе и владајуће странке у Француској, Немачкој, Америци. Наравно, реч је о системским променама, а не о политичкој козметици.

Само у нашој земљи протекло је пола века без значајнијих системских промена. У начину функционисања државе и власти ништа се битније није променило од 1945. Административно управљање судбином појединца и друштва, недодирљиви политички врх, неприкосновена тајна полиција, контролисани медији. Казна је уследила у виду назадовања и пропадања. Пет година пред крај миленијума и века, наша земља налази се пред драматичном алтернативом – или радикалне промене, или дефинитивно скретање на слепи колосек историје.

Циљ

Наравно, у свим захтевима за промене мора се јасно истицати циљ промена. За Демократску странку циљ системских промена јесте да наша земља постане привлачно место за живот људи,

безбедно место за пословање и инвестиције, угледна држава у Европи, водећа држава на Балкану. Обухватним реформама и убрзаним развојем морамо да сустигнемо наше окружење. А наше окружење је развијена Европа. Ако у правном, економском и политичком погледу не постанемо компатибилни са развијеном Европом, имаћемо све њене проблеме, а нећемо бити у стању да користимо њене рецепте за решавање тих проблема.

Ниједан циљ не постиже се непосредно, него помоћу решавања задатака. Што више решених задатака, то ближе циљу. Наша земља ломи се под теретом нерешених задатака. Три су најважнија задатка која вапију за брзим решавањем. Прво, интеграција нашег народа на његовом укупном етничком простору. Друго, успостављање СРЈ као уређене државе. Треће, корениста промена економског и политичког система у нашој земљи.

Нација

У специфичност ових задатака спада да се могу решавати само истовремено, и да су сва три приоритетна. У супротном, могуће су манипулације. А СПС је мајстор у томе. Тако су радикали, сматрајући национално питање апсолутним приоритетом, у једном тренутку рекли „хоћемо 'велику Србију' па макар руку под руку са комунистима“. На крају су остали кратких рукава. После тога је у коло ушао СПО. „Хоћемо мир па макар подржали режим.“ Последње информације говоре да ни њихови рукави нису остали дужи. Поука – захтевајте системске промене као услов за било какву сарадњу.

Од тренутка распада Југославије задатак националне интеграције српског народа поставља се и као државно национално питање. Велики делови српског народа који су остали изван граница СРЈ, боре се за своје право на државно самоопредељење. У тим легитимним настојањима морају се уважити међународне околности, као и настојања других нација, које такође после распада Југославије желе своје државе. Нема универзалног рецепта за решавање овог епохалног задатка. Тражи се конкретна мудрост.

Позиција Демократске странке у овој ствари је солидарност и осећај за реалне могућности. Треба се чувати неодговорног максимализма, али и празног дефетизма. Ми смо једина странка у Србији која истог дана може да буде на високом нивоу примљена на Палама и у Бону. И да на оба места без снисходљивости саопшти свој став, често различит од става домаћина. И да, уз обострано уважавање, настави политичку сарадњу. А то нешто значи!

Нажалост, нису само наши сународници преко Дрине забринути за своју државу. Ни ми овде, у СРЈ, не можемо бити сигурни да нам је држава безбедна. Највише је угрожавају управо они који треба да је чувају.

Садашњој југословенској држави неопходне су озбиљне реформе. Да би могла функционисати као добра савезна држава, мора се решити питање њеног државног уређења.

Различити регионални интереси, а пре свега многобројне разлике између две федералне јединице, изискују висок степен аутономије и самоуправе. Међутим, да би децентрализација водила повећању опште ефикасности, мора да буде праћена успостављањем јасне хијерархије надлежности. Ако се децентрализација спрово-

ди без јасних надлежности централних органа, резултат ће бити дезинтеграција савезне државе. А управо то нам се догађа.

Због тога је, пре сваке обухватне децентрализације, неопходно утврдити главне надлежности централне власти, као и осигурати механизме за спровођење тих надлежности. Нека централна власт има и веома ограничен број надлежности, али оне морају бити светиња.

Коначно, коренита промена друштвено-економског уређења је трећи задатак који не можемо заобићи на прагу 21. века. У оквиру овог задатка треба извршити четири реформе.

- Репорму државне управе, са циљем стварања ефикасне, јефтине и некорумпирани државне управе.
- Репорму привреде, са циљем успостављања слободног предузетништва.
- Репорму пензионог и социјалног осигурања, са циљем трајног решавања кризе празних фондова из којих се збрињавају милиони грађана.
- Репорму образовног система, са циљем стицања најквалификованије радне снаге на Балкану.

Сваки од ових конкретних пројеката говори сам за себе. Политичари и стручњаци Демократске странке израдили су детаљне програме за поменуте области. Један део је преточен у законске предлоге ДС у републичком и савезном парламенту. Да поменем само предлоге закона о приватизацији, решавању девизне штедње, денационализацији, пензионим фондовима, скупштинској контроли јавних предузећа, специјалном јавном тужиоцу за сузбијање организованог криминала итд.

Средства

Без одговарајућег средства постављени циљ се не може постићи нити поменути задаци решити. А за тај циљ и те задатке једино одговарајуће средство јесте – власт. Без власти нема корених реформи, а без корених реформи наша земља неће постати привлачно место за живот, безбедно место за пословање и инвестиције, угледна држава у Европи и водећа на Балкану. Ако читаоци желе остварење нашег програма, морају нам помоћи да стекнемо средство за његово спровођење у живот.

Суштина садашње власти је монопол. Монопол на сва добра којима нација располаже. А та добра су, пре свега, новац, природна богатства, државни апарат, радна места, медији. Што су ова добра оскуднија, што је нација сиромашнија, то монопол више има облик диктатуре. Све мањи број људи учествује у коришћењу све оскуднијих добара.

Свуда у свету социјалисти се залажу за смањење пореза на плате и за повећање пореза на профит. Код нас је обрнуто. Код нас социјалисти стално повећавају порез на плате, а и не покушавају да наплате порез на профит. Разлог је једноставан. Наши социјалисти су корисници тог профита, јер једино они активно учествују у парадржавној сивој економији коју су створили. Та економија, којој више приличи назив црвена економија, има за циљ да национално богатство (пре свега дрво, руде, стратешке сировине) претвори у девизе, које онда остају у иностранству на личним и партијским тајним рачунима. Монопол власти тако се разоткрива као механизам безочне пљачке народа.

Очигледно, оваква власт не може чак и кад би хтела (а неће) да буде мотор промена које искује дух времена. Оваква власт је смртни непријатељ свему што ремети њен азијатски начин управљања.

Избори

Од овог тренутка, па до краја 1997. имаћемо све изборе – савезне, републичке, председничке, општинске... То су заиста године највећих одлука.

И до сада је било избора, али ови који долазе су посебни. Наиме, први пут ће социјалисти изаћи пред грађане са јасним идеолошким мандатом. До сада су се скривали иза националног мандата. Развој кризе у бившој Југославији, као и помпезна промоција ЈУЛ-а, уклонили су све недоумице. Социјалисти свој задатак виде у томе да нас задрже у оквирима система који је на нашим просторима успостављен 1945.

Демократска странка је, више од свих других странака, пажњу посветила конкретним питањима промене система. Неке опозиционе странке су биле убедљивије од нас у настојању да промене екипу на власти. Неки други су, опет, жешћи у оспоравању власти. Али нико није тако детаљно и озбиљно радио на програмима промене система, у свим његовим елементима.

На основу увида које поседујемо, ми из ДС пружамо гаранцију да ће после промене власти за врло кратко време држава поново почети да функционише, да ће привреда почети да бележи стварне а не измишљене успехе, да ће се успавана енергија покренути. Све то је могуће добром организацијом власти, чак и уз постојећа материјална ограничења.

Од грађана тражимо мандат за спровођење промена. Мандат који је врло конкретан, јасно дефинисан, повезан са мерљивим критеријумима успешности, са личној одговорношћу у случају изостанка брзих резултата.

Дакле, грађанима нудимо уговор у коме, у замену за њихово поверење, пружамо гаранцију успеха заједничког подухвата. Наравно, уз равноправно учешће свих странака које на сличан начин виде нашу заједничку ситуацију.

ПЕРМАНЕНТНА МОБИЛИЗАЦИЈА КРЕАТИВАЦА

Победничка сценаријум за Србију

Овогодишње изборе можемо да посматрамо из два угла. Ко ће победити? То је угао посматрања непосредних учесника. Да ли ће се зауставити пропадање земље, да ли ће коначно кренути набоље? То је угао посматрања највећег дела грађанства. Та два угла се не поклапају. Број гласова који неко добије не поклапа се нужно са његовом стварном способношћу да решава друштвене и економске проблеме. Пошто је у нашој земљи политика деградирана на гладијаторска такмичења, позоришну инсценацију и медијску манипулацију, није лако утврдити стручне способности и компетенцију политичара. Многи су навежбали политичку глуму, па је и најпажљивијим посматрачима тешко да процене шта су празне приче, а шта стварне мере.

Незгода је у томе што Србија нема времена за поправне испите. Ако после овогодишњих избора не добије ефикасан и модернизован политички систем, чека је неизвесност и даље сиромашење. Србија стоји пред императивом модернизације и реформи. Због тога, основно питање није ко ће победити, него ко је у стању да покрене земљу са мртве тачке? То није, дакле,

питање странака и личности, него питање стратегије. Из дефиниције стратегије сама по себи следи ранг листа странака и личности.

Када кажем стратегија, онда не мислим на изборни, или било какав други програм. Програм је лако написати, преписати, научити напамет. Под стратегијом се овде подразумева могућност реалног активирања одређених ресурса. Свака озбиљна странка је својом досадашњом политиком, људима који је чине, поверењем које је стекла, у стању да активира одређене ресурсе. Сада се поставља питање који ресурси морају бити активирани да би се Србија извукла из кризе? Која странка, или уопште, која политичка формација је најближа могућности да активира те ресурсе? Одговор на ово питање је истовремено одговор на питање о победничкој стратегији за Србију. Ако се посао добро одради, победничка стратегија за Србију може постати победничка изборна стратегија. Може, али не нужно.

Јер, на жалост, стратегија решавања кризе не добија аутоматски већину на изборима. Изборни резултати зависе од других фактора – политичке демагогије, медија, финансијске моћи, информисаности, образовања становништва итд.

Србија је школски пример како ти други фактори могу однети превагу. На изборима је до сада побеђивала странка без јасне идеје о друштвеном и економском уређењу, без јасне идеје о држави и нацији, без јасне идеје о развојној стратегији. Због тога, после изборних победа нисмо имали владајућу концепцију, било каква да је, него се власт сводила на пуко администрирање затеченим стањем.

Пошто је стање друштва све драматичније, пуко администрирање постаје недовољно. Нео-

пходно је активирање додатних потенцијала. А то су: људска енергија и креативност, побољшана организација и новац. Без активирања блокиране енергије појединаца и група, без радикалног подизања квалитета у организацији јавних служби, без привреде, школства, здравства и, коначно, без свежег новца – наша земља нема ни минималне шансе да пронађе своје место на светском тржишту. А изван светског тржишта, наше сиромашење се наставља, а са њим расте опасност социјалне и територијалне дезинтеграције.

Политичка снага која је у стању да мотивише становништво, реформише јавне службе и прибави свеж капитал – заслужује да у наредном периоду управља Србијом. Велики број људи у Србији то постепено схвата, или ће убрзо схватити. Врло је упутно анализирати главне ресурсе, без чијег активирања није могуће извести Србију из кризе. То је рационална анализа, чију заснованост сваки читалац може да процени, без обзира на страначку припадност. Ако се сложи са листом основних политичких ресурса, нека покуша да уз сваки наведени ресурс допише име странке која га у највишој мери поседује.

Чини се да можемо издвојити три главна потенцијала која утичу на политичку снагу, неопходну за спровођење програмских замисли.

- 1) Страначка инфраструктура, организација, апарат. То је неопходно за вођење политике спровођења програмских замисли.
- 2) Подршка активних, мобилних делова становништва. Пасивни бирачи су довољни да се добију избори, али не и да се спроведе програм изласка из кризе. За то је неоп-

ходна огромна лична и групна енергија, пре свега оних делова становништва који су склони личној иницијативи, предузетништву, стицању знања, конкуренцији.

- 3) Подршка света. Без финансијске подршке иностранства не може успети ни један програм економског опоравка земље. Подршка света, а пре свега њена брзина, зависи од међународног кредибилитета странака.

Ако сада покушамо да рангирамо водеће странке у Србији, мислим да ће се сви сложити да владајућа странка доминира код првог ресурса (има најбољи апарат и инфраструктуру), да показује знатне проблеме код придобијања мобилних слојева становништва (што се нарочито показало у протесту Универзитета и великих градова током последњих демонстрација), а да има трајна оштећења у погледу међународног кредибилитета. Из овог проистиче да владајућа странка реално не располаже довољним ресурсима за модернизацију Србије, тј. за оно што сам назвао победничком стратегијом за Србију.

Следећа политичка снага, Српска радикална странка, очигледно има огромне проблеме у све три тачке. Та странка, као и друге опозиционе странке, има мањкаву инфраструктуру. Међутим, она је у потпуности изолована од креативних и мобилних слојева становништва (у рату је и са Универзитетом и са образовним социјалним групама), а што се међународног кредибилитета тиче, неће га имати у целом наредном столећу.

Трећа страначка групација, која је на претходним изборима наступила као коалиција „Заједно“ пати од акутног проблема инфраструктуре, али има знатно упориште у активним соци-

јалним слојевима, и врло висок међународни кредибилитет. Ова политичка формација најпре би могла да буде носилац победничке стратегије за Србију.

Вероватно нико неће довести у сумњу значај страначке организације и међународног кредибилитета. Али, лако је могуће да неко посумња у значај другог наведеног фактора, који сам назвао подршка активних слојева становништва. Зар није довољно добити подршку бирача, било да проистиче од мобилног и добро информисаног дела становништва, или од неписменог и пасивног? У тренутној кризи Србије, ова разлика је важна.

Србија нема довољно новца и то ће бити случај најмање неколико наредних година, а вероватно и касније. Овај недостатак може се ублажити само вишеструким повећањем улоге других фактора, као што су лична енергија, знање, организација, брзина реаговања. Једини одговор на мањак енергије јесте – убрзано кружење енергије.

Да би савладала препреке за улазак на светско тржиште Србија мора да стави у погон све расположиве потенцијале. Ти потенцијали су претежно субјективни: људска енергија, побољшање организације, убрзано стицање квалификација. Када кажем да стави у погон, онда мислим дословно – велики број појединаца и група, великом брзином обавља велики број активности, у свим деловима друштва.

Ово је модел тоталне мобилизације друштва, који подразумева високи степен мотивисаности, високи степен солидарности и високи степен поверења у вођство.

Изгледа нереално ако пројектујемо овај политички програм у Србију. Међутим, не само да

није нереално, него је већ виђено. Наиме, виђено је током сва три месеца демократске побуне у Србији. Ту смо на делу имали све особине оног модела који не само што је у конкретном случају био успешан, него је једини рецепт за будући успех Србије. Све друге рецепте можемо да заборавимо. Ако нам не пође за руком да у наредних неколико година у Србији успоставимо онај интензитет партиципације, солидарности и демократског вођства какав смо имали у зимском протесту, нећемо испливати на другу обалу. Наравно, садржај ове перманентне мобилизације треба да буде – реформа друштва и привреде. Али за успех реформи треба нам иста енергија, иста истрајност и инвентивност, иста кооперативност и солидарност, као у време протеста.

Модел перманентне мобилизације, испољен током протеста, одликује се:

- активним и спонтаним учешћем појединаца и група, које везује исти циљ, а не иста организација,
- дневним успостављањем консензуса о битним питањима,
- отвореном комуникацијом без табу тема,
- генерализовањем захтева, тако да опстају само они захтеви иза којих се показује општи интерес,
- високим степеном критичности према лидерима,
- маштовитошћу, брзим учењем и
- солидарношћу и високим степеном бриге за друге учеснике.

Успех ове концепције зависи од подршке мобилних делова становништва. То су: Универзитет, предузетништво, јавни сектор, градски сло-

јеви. Они треба да повуку пасивније делове становништва – неписмене, уплашене, социјално угрожене. Коренита реформа друштвене и привредне организације, извршена уз учешће великог броја заинтересованих корисника, плус финансијска инјекција из међународних институција, то је рецепт који враћа Србију у живот.

Тренутно стање на политичкој сцени Србије показује да демократске снаге не успевају да пронађу формулу за активирање поменутих демократских структура и организација. Тиме се за њих подршка мобилних делова становништва претвара у мртав капитал. Могу се заносити надом да ће га активирати када победе на изборима. Нада је залудна, јер без његовог активирања уопште не могу да победе на изборима.

Врло је вероватно да у постојећим социјално-психолошким и политичким околностима демократска опозиција уопште не може да добије изборе помоћу класичног страначког модела кампање. Победничка стратегија изискује неодложно напуштање чисто страначког приступа, у корист широке партиципације свих друштвених група и структура које желе промене.

За успешну кампању демократској опозицији треба триста хиљада активиста. Ако сваки од њих везује пет до десет бирача, то је довољан број за парламентарну већину. Међутим, све странке у Србији немају укупно толики број активних учесника у кампањи. С друге стране, на грађанском протесту било их је двоструко више. У њихову истрајност и мотивисаност не можемо сумњати. Дакле, тај потенцијал треба превести у другу форму, и проблем је решен.

Та друга форма јесте широки демократски блок, који није само пуки изборни савез, него је

вид демократске мобилизације, као нови модус функционисања нашег друштва. Уз стављање акцента на партиципацију, креативност, самосталност, солидарност, духовитост, учење, постојамо супериорно друштво.

Свет се 88 дана дивео Србији. Не само због политичке храбрости, него још више због супериорног модела социјалног понашања. Свет је много више био запањен мобилношћу, духовитошћу, солидарношћу, него самим политичким отпором. У бугарским и албанским демонстрацијама било је много више физичког отпора недемократском режиму, али коментатори су остали уздржани. Србија је демонстрирала виталан модел деловања, а не само појединачне храбре акције.

Време је да научимо нешто из својих властитих успеха. Игром разних околности добили смо рецепт који је изненадио и нас и цео свет. Сада само треба да исти тај рецепт добро проучимо и да га патентирамо. Ни у ком случају да се враћамо на рецепте који су се претходно показали као неуспешни. Не треба подсећати да је демократска опозиција, водећи класичну страначку кампању, изгубила изборе 3. новембра.

Победничка стратегија удружује две ствари – упутство како да се победи на изборима и упутство како да се друштво извуче из кризе. Средство је у оба случаја исто – перманентна мобилизација свих појединаца и група, свих који желе да прошире свој хоризонт, који желе да учествују, који се не мире са бедом и сиромаштвом, који хоће нешто да направе од свог живота, који нису заборавили све идеале, који хоће да уче и да се образују, који хоће да путују и да виде свет.

Таквих у Србији има сасвим довољно. Само их је потребно организовати. Победничка стратегија је стратегија њиховог организовања, најпре за изборе, а потом за модернизацију Србије.

ПРОГРАМСКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ УМЕСТО ИДЕОЛОГИЈА

Већ површан поглед на политичку сцену Србије показује да ту не помажу класични партијско-политички модели. На пример, вероватно смо у свету јединствени по томе што су код нас најбогатији људи основали партију екстремне левице – ЈУЛ. Тако о социјалној правди у Србији најгласније говоре они који своју имовину мере десетицама и стотинама милиона марака.

Ако бисте у складу са здравом логиком очекивали да ће бити јака нека социјалдемократска партија са синдикалним залеђем, и ту бисте погрешили. У Србији постоји чак неколико социјалдемократских партија, али до сада нису доспеле много даље од имена и руководства.

А посебна прича су они који се сврставају десно или који у светским медијима фигурирају као екстремна десница. Ту ћете узалуд трагати за садржајима и програмима класичних конзервативних и десних партија. Највећа „десна“ партија код нас је експонент једног пакета колективних предрасуда, а не колективних интереса. Она је партија вешто подгрејаних ресантимана. Утолико њена судбина више зависи од медијске презентације, него од партијске организације и партијског програма.

Први важан закључак је: веза између партија и социјалних структура је у Србији веома лаба-

ва, ако уопште постоји. Снага једне партије код нас проистиче из споја – лидер плус идеологија, а не из конкретног партијског програма и тима који је компетентан да га спроведе.

Из овога следи и прва порука за посматраче. Не судите о политичким потенцијалима Србије на основу стања странака. Ни странке, а ни изборни резултати, не могу се аутоматски узети као одраз политичког стања нашег друштва.

Друго важно запажање јесте да у Србији много већу улогу играју идеологија него проблемски приступи. Пошто не постоји чврста веза између конкретних друштвених проблема и политике, улога политике се своди на мобилизовање грађанства, на тражење генералне и плебисцитарне подршке за сасвим генерална политичка обећања, без јасних обавеза и одговорности за неиспуњавање тих обећања.

Наравоученије из овог запажања гласи: на српској политичкој сцени најбољу проћу тренутно могу имати велике мобилизујуће идеологије, које емоционално интегришу и које обећавају мир, хармонију и сигурност. Европска политичка историја познаје две такве велике идеологије. То су социјализам и национализам. Обе су свој идеолошки зенит достигле у 19. веку, а своје патолошке изданке – комунизам и фашизам – у првој половини 20. века.

Да не дужим. Логично је што данас у Србији имамо политичку доминацију управо идеолошког социјализма и национализма (с реторичким примесама комунизма и фашизма), а не неких других идеологија. Цео наш простор оптерећен је тешким проблемима државе и националне интеграције, уз огромне и оправдане страхове људи од социјалних ризика који прате све те ломове. На старе проблеме наши полити-

чари одговарају старим решењима – и доживљавају пораз за поразом.

Не желим да улазим у књиговодство класичног европског социјализма и национализма. Колико су својевремено проблема решили, а колико додатних произвели, нека процењују историчари. Чињеница је да су из тог идеолошког инкубатора проистекле на једној страни социјалдемократске, а на другој конзервативне партије, које данас супериорно доминирају европском политичком сценом.

Неспорно је – идеолошким обрасцима из 19. века не могу се данас решавати проблеми, чак и ако ти проблеми по својој структури подсећају на проблеме 19. века. Требају нам нова решења чак и за старе проблеме. На пример, легитимно питање националне интеграције данас може бити само додатно отежано ако га решавамо инструментима класичног национализма. У епохи глобализовања задатак националне интеграције и мобилизације не може бити обављен као у време настанка националних држава. Европска интеграција је данас оквир у коме се, према јасним правилима, може успешно обављати национална интеграција, па и у тако компликованим случајевима какав је случај Срба на Балкану.

Затим, социјални проблеми, чија ескалација се предвиђа у свим земљама некадашњег социјализма, могу се решавати само ефикасном привредом, а она нема много везе са социјалистичком идеологијом.

Дакле, лек који данас Србији нуде две доминантне политичке оријентације (социјалистичко-комунистичка г. Милошевића и националистичка г. Шешелја) има везе с проблемима пацијента, али га не може излечити, него му додатно погоршава стање.

Шта је решење? Решење је у потпуно новој концепцији српске политике. На крају овог миленијума, морамо учинити све да се у Србији коначно заврши идеолошки 19. век. Социјализам и национализам, као доминантне мобилизујуће и интегративне идеологије, морају бити замењени истински интегративном политиком. На самом крају 20. века, та политика не може бити идеолошка. Рок трајања идеологије неповратно је истекао. Требају нам програмске концепције, не идеологије.

Због једноставности излагања, нову политичку концепцију назваћу *концепцијом модернизације њолишке и друштва у Србији*. Стара политика пати од три тешка недостатка:

- лична и неконтролисана власт унутар политичког система, проистекла из околности да су у архаичној концепцији политике лидери проповедници и харизматски ауторитети, а не службеници народа и својих партија;
- монополистичка, неефикасна и корумпирана привреда, као последица политичке контроле и недостатка стварне тржишне конкуренције;
- парализовано и дезоријентисано друштво, као последица подгревања идеолошких спорова (лево–десно, комунизам–антикомунизам итд.). У њој нема места за харизматске лидере који ником не полагају рачун и који приватизују најпре своју странку, а потом државу. Пошто се подразумева демократска контрола власти, смањује се ризик корупције и криминализовања финансијских токова друштва.

Велика тешкоћа овог што зовем нови почетак за Србију садржи се у чињеници да политички пројекат модернизације нема такву емоционалну привлачност као класичне идеологије које треба да замени. Те идеологије располажу демагошким арсеналом усавршаваним неколико векова. Није лак посао да се из магнетног поља њихове демагогије отргну реални национални и социјални проблеми, и да се подвргну третману рационалне политике.

Деблокада медија у Србији је важан услов за успех овог пројекта. Још један важан услов је да међународна заједница испољи спремност да ће политичке реформе у Србији одмах наградити конкретном подршком за економске и социјалне реформе. Грађани Србије траже гаранције да се у реформама налазе и шансе за њихове породице, а не само ризици и неизвесност. Главну гаранцију очекујемо од међународних финансијских и кредитних институција.

Ко може да политички води овај процес? Већ смо видели да партије које тренутно доминирају политичком сценом Србије представљају кочницу за друштвени развој. С друге стране, за нас као демократе у обзир долази само институционални пут промена. Нови почетак – да, револуција – не!

За обухватну реформу нашег друштва требају нам партије које су примерне задатку, демократске и модерне, отпорне на злоупотребе и корупцију, ослобођене идеолошких зависности. На политичкој сцени Србије тренутно влада нешташица таквих странака.

Шта ће се даље дешавати? Одговор на ово питање зависи од опште промене стања нашег друштва. Ако би стање у нашем друштву било слично стању на политичкој сцени, не бисмо

имали разлог за оптимизам. Међутим, како објаснити фантастичне грађанске протесте током прошле зиме? Већина великих странака су болесне, ту нема сумње. За њих гласа велики део нашег друштва. Али, да је и велики део нашег друштва на исти начин болестан као и странке, грађански протести не би били могући. Дакле, понављам став с почетка – енергетски на политичкој сцени не поклапа се са енергетским билансом у нашем друштву. У друштву има много више позитивне енергије него у политичким институцијама, укључујући и неке велике странке које себе називају опозицијом.

Политичка стратегија демократских промена у себе укључује два паралелна процеса. Као прво, ерозију архаичних и ретроградних странака, чија доминација спутава нормалан развој друштва. Овај процес већ је приметан у две од укупно три проблематичне странке на српској политичкој сцени. Њихово вербално залагање за демократију и друштвене реформе, уз истовремено недемократске и архаичне унутарстраначке односе, доводи до кризе тих странака. Лук између циљева и средстава толико је натегнут да ће убрзо пући.

Други процес јесте консолидација и профилисање демократских снага. Њихов заједнички називани тренутно је захтев за поштене изборне услове. Оно што их истински и трајно може повезати јесте јасан концепт обухватне политичке, економске и друштвене модернизације Србије.

Врло скоро, можда већ за неколико месеци, оба поменута процеса ући ће у зрелу фазу. Србија ће се, као већ толико пута у својој бурној историји, наћи пред судбинским избором. Изаолационизам, даље сиромашење, даље кримина-

лизовање државних и привредних структура. Или коренита реорганизација политике и привреде, враћање у свет, почетак укупног опоравка земље. Главни задатак Демократске странке видим управо у томе да повећа вероватноћу исправног избора. Србији треба нови почетак, јасан и реалистичан, пројекат будућности. Сматрам врло вероватним да ћемо у наредни век ући као земља која одлучно и системски решава своје нагомилане проблеме. Дакле, као земља која има будућност.

КАО ПЛАНЕТЕ ОКО ЦРНОГ СУНЦА

Само девет месеци после великог грађанског протеста, политичка сцена Србије изгледа прилично безнадежно. Међу главним актерима изборне утакмице узалуд ћемо тражити свеже политичке идеје и концепте. Осим личне димензије, која превладава, уочићемо само још мотиве подгрејаног социјализма и подгрејаног национализма. Без ентузијазма и одушевљења, млако и блутаво, како и приличи подгрејаним јелима.

Шта се догодило у тих девет месеци? Зашто се догодило? Шта ће се догађати у непосредној будућности?

Сажмимо најпре искуства зимских догађаја.

Први важан закључак је: демократском покрету није пошло за руком да сачува огромну позитивну енергију грађанских протеста. Уласком демократске опозиције у институције локалне власти није дошло до радикалног демократизовања тих институција, него до кризе демократске опозиције. Такође, велики замах није искоришћен за добијање демократских изборних услова за парламентарне и председничке изборе.

Разлог за овај неуспех треба тражити искључиво унутар странака које су водиле грађанске протесте.

Због тога, други важан закључак гласи: онај ко вам изгледа као погодан саборац у промени

власти, није аутоматски погодан партнер за вршење власти. Квалитети у борби за власт лако постају мане када треба вршити власт. Очигледно, код оба наведена закључка ради се о односу између тргова и власти. Трг је скраћеница за грађанско друштво, власт је скраћеница за институције. У Србији постоји проблем на релацији друштво – институције. Патимо од хроничне неспособности да позитивну енергију друштва претворимо у демократске институције које функционишу.

Покушаћу да будем конкретнији. Грађански протест није успео само зато што у странкама које су га водиле није било довољно гаранције за трансфер демократске енергије у демократске институције. Док су биле на улици са народом, странке су се понашале демократски. Када су се вратиле у своју страначку реалност, биле су оно што заправо јесу, ауторитарне, недемократске, нетолерантне.

Да бисте спровели политичку демократизацију, треба вам одговарајући инструмент. А то су – демократске политичке организације. Ако имате лидерске, приватизоване, ауторитарне странке, не можете спровести демократске промене. А у групацији странака које су водиле грађанске протесте барем половину утицаја имале су изразито ауторитарне странке.

Од свог настанка пре десетак година, политичка сцена Србије, и на страни власти и на страни опозиције, поседује сличне особине. Прва особина је склоност ка неконтролисаној, приватизованој, лидерској власти. Друга особина је склоност ка корупцији и злоупотребима. Трећа особина је склоност ка идеологизацији и политичким митовима.

У борби за власт, ове особине могу да се прикрију. Доласком на власт, оне се обелодањују. Док се коалиција Заједно борила за власт, све је било у реду. Када је дошла у прилику да врши власт, макар и комуналну, коалиција се распала на оне који власт желе да врше по старом моделу и оне који власт схватају као средство демократских промена.

Тренутно стање ствари је следеће. Грађанским протестима није пошло за руком да демократизују институције власти, али им је успело да те непросвећене институције дискредитују и доведу у питање.

У току протеста одузет је легитимитет свим институцијама које су уочене као препрека демократском развоју друштва – манипулисаним изборима, судовима који су учествовали у изборној крађи, државним апарату који је спроводио репресију над мирним демонстрантима, државним медијима који су ширили лажи. Наравно, легитимитет је оспорен пре свега самим политичким носиоцима власти, а пре свега до тада свемоћном председнику Милошевићу.

Кад су дошли парламентарни и председнички избори, обавеза демократских странака била је да доврше поступак политичког диференцирања, започет грађанским протестима. На једној страни, они који су заинтересовани за учешће у власти, без обзира на њен квалитет. На другој страни, они који желе промену квалитета власти, тј. њено демократизовање.

Овим је на политичкој сцени Србије учињен највећи напредак у последњих десет година. Први пут имамо јасну демаркациону линију. С једне стране су странке које су сличне по свом недемократском карактеру, и врте се око недемократске власти, као планете око црног сунца.

На другој страни је грађанско друштво коме требају демократске институције, и странке које желе учешће само у демократизованим институцијама.

Шта ће се даље дешавати?

Неминовна је криза недемократских странака. Оне ће бити повучене у амбис заједно са недемократским системом власти, за коју су судбински везане. Први пут ту није само Милошевићева странка, него и странке које су донедавно убрајане у опозицију, а биле су кукавичја јаја у њој. У наредном периоду можемо очекивати три процеса.

Прво, нарастање економских и социјалних проблема за чије решавање је нужна ефикасна и некорумпирана, а то значи, демократска власт.

Друго, даља делегитимација и криза политичког система у коме је могућа само неефикасна и корумпирана власт. Подразумева се да је то, како криза институција (парламент, влада, председник државе) тако и странака које у њима учествују.

Треће, профилисање демократске алтернативе за Србију, с ону страну неокомунизма и неонационализма.

У процесу који описујем акценат је на друштвеном догађању, а не на међупартијским односима. Судбина Србије све мање је у рукама политичког система, а тиме и партија, а све више зависи од аутономних друштвених процеса. Наиме, иза свих међупартијских и личних спорова, на крају, а то значи врло брзо, искристалисаће се основни спор између модерниста и антимодерниста. Наиме, између оних који за нашу земљу желе нормалан европски развој, са свим

одговарајућим правилима игре и институцијама, и оних које се залажу за посебан пут Србије.

Антимодернизам – сумњичавост према свему што је ново и непознато, склоност да се у свету траже завере и извори зла, склоност изолационизму – има дугу и разумљиву традицију у нашем народу. Много векова је из окружења Србима претила само опасност. То окружење била је заостала и непросвећена Отоманска империја. Данашњи демагози изолационизма користе свет као метафору за Отоманско царство. Играјући на карту страха и несигурности, они покушавају да зауставе нормалан развој земље. Наравно, теорија угрожености која данас доминира у политици, ваљан је инструмент владавине. Ако смо заиста угрожени са свих страна, онда нема ни реформи, ни демократије, него само чврста рука и борба за голи опстанак.

Србија ће се врло брзо, можда већ на пролеће, опредељивати између два јасна концепта. На једној страни је изолационизам, што значи, ауторитарне партије, корумпирана привреда, идеологизовано друштво. На другој страни, демократске институције и контрола власти, модерне партије и непретенциозни политички лидери, тржишна привреда, друштво које се бави реалним проблемима, а не митовима.

У самом друштву већ постоји критична маса за нови концепт политике. На политичкој сцени још не постоји. Због тога се демократске промене неће десити простим страначким савезима и коалицијама, него модернизовањем позитивне друштвене енергије. А она се налази и у институцијама друштва, а не само у појединцима. Ту су универзитет, независни медији, део привреде, осиромашени средњи слој. Сви они који су окренули леђа систему и његовим политич-

ким репрезентантима. Сви они траже нову визију Србије. А она је само у убрзаном модернизовању политике, привреде и друштва.

ПРАВА ПРЕ СВЕГА

Објављивањем референдума, цео проблем Косова и Метохије привремено је одгуран на слепи колосек. До сада није било јасне званичне концепције за решавање овог питања. Од сада, нема јасне званичне концепције, али се, уз то, нуди лажно решење. Боље је немати одговор а бити тога свестан, него имати лажни одговор. Дакле, стање после референдума биће горе него статус пре референдума, пошто ће владати лажна нада да је нешто одлучено. А референдумом неће бити одлучено ништа. Још трагичнија је удворичка политика која прати ову нову Милошевићеву обману. Нашавши се пред ризиком да РТС оспори њихов патриотизам, дојучерашњи критичари Милошевићеве „националне издаје“ утркују се ко ће жешће да брани Косово од „туђе руке“. Ту су се у истом табору нашли и они који су се до јуче држали „Оставка!“ и они који су обећавали хиљадугодишњу тамницу за „мафијашку власт“. Није их удружила брига за Косово, него брига за њих саме.

Проблем Косова и Метохије јесте компликован, али не толико да гурнемо главу у песак и задовољимо се празном демагогијом. Да најпре размрсимо клупко које је г. Милошевић замрсио. Ту треба пратити пре свега две нити: питање интернационализовања и питање нивоа на коме се тражи решење, тј. да ли је то српски или

југословенски ниво. Питање Косова и Метохије већ је интернационализовано, како његовим сталним присуством у међународним организацијама, тако и присуством међународног фактора на Косову и Метохији, нпр. у споразуму о школству. Да би спасао власт, Милошевић је позвао Гонзалеса и интернационализовао проблем локалних избора у Србији. Неколико дана пре тога написао је писмо Кристоферу, у коме одлучно одбија свако мешање света у питања изборне крађе. Потом је организовао контрамитинг као подршку свом писму. Па је онда ипак позвао Гонзалеса. Сада је написао слично писмо, али уместо контрамитинга организовао је референдум. То не значи да потом неће сам позвати неког новог Гонзалеса. Или можда чак и старог. Наравно, уз неизбежни Лекс специјалис.

Закључак: интернационализовање само по себи није ни добро, ни лоше. У случају Гонзалеса било је добро, у случају Косова и Метохије може да буде лоше. Све зависи од концепције решења коју имамо, под условом да је имамо.

Пре него што пређем на предлог концепције за решавање проблема Косова и Метохије, још само неколико речи о југославизовању тог питања. Створен је чврст званични бедем око тога да је Косово и Метохија искључиво српско, а не југословенско питање. На овом питању се, као и на питању интернационализације, патриоте одвајају од издајника. Међутим, ни ту ствари нису тако једноставне. Југославија је субјект међународног права, а не Србија. Утолико, питања људских, грађанских и мањинских права имају своје место на југословенском нивоу. Одбијање да се то прихвати само је израз неразумевања или слепог ината. С друге стране, територијални статус Косова и Метохије свакако је проблем

Србије, а не Југославије. Могуће је, а и упутно, питање Албанаца у Србији и Југославији одвојити од питања Косова и Метохије. Ово прво може и треба да буде расправљано и на југословенском нивоу, ово друго остаје интерно питање Србије.

Да сада пређем на кључну ствар, на концепцију за решавање кризе. Ни ту нема зечева из шешира, ни спасоносних референдума. Морамо ићи корак по корак. Први корак се састоји у питању: који инструменти су нам потребни да остваримо решење?

Инструменти који омогућавају регуларно решење јесу – јаке институције државе. А то су: независно судство, легитимна власт (проистекла из слободних избора) и независни медији. То су институције за заштиту основних демократских права. Ако основна демократска права нису заштићена, залудно је расправљати о вишем облику права, нпр. о аутономији. Јер, аутономија је могућа само у демократској држави. А ако су основна права заштићена, онда и држава може легитимно да штити себе од сваког напада, јер у том случају она штити демократски поредак, а не само територију.

Ради се, дакле, о уверљивој гаранцији основних демократских права – личних, грађанских, политичких.

Постоји основана сумња да албанским лидерима на Косову и Метохији и није стало до демократских права, него до независне државе, макар она била и недемократска. То можемо да проверимо само ако питање права одвојимо од питања територија. Наравно, као реалисти, не смемо затворити очи пред чињеницом да су србијански Албанци већ одавно организовани као колектив, и да нису задовољни индивидуалним

демократским правима. Чињеницу свог броја и своје организованости они користе као аргумент у тражењу статуса треће републике у Југославији. У том захтеву вероватно имају, бар тренутно, подршку САД. Али, сви знамо да би трећа република била само кратки интермецо до отцепљења.

Да ли ту има неко средње решење? Има, ако доследно спроведемо концепт по коме су важна права, а не територије. По том концепту, србијански Албанци могу да добију колективна персонална, уместо територијалних права. А то значи, да националне мањине добију представништво у федералној држави, са великим правима у свим питањима која се тичу националног идентитета (језика, културе, вере). Институционално обликовање овог решења лако би се нашло. Тиме би ова права била гарантована и у Југославији, а не само у Србији (што као супергаранцију траже Албанци), али би Косово и Метохија (као територија) били у надлежности Србије, што тражимо ми. Ова понуда била би тест да ли се србијански Албанци боре за своја права или за (наше) територије.

Ако одбију концепт права и ако инсистирају на концепту територија, неће имати међународну подршку. Али, ако Србија уместо концепта права понуди концепт недемократске власти (што тренутно чини), србијански Албанци ће на крају добити међународну подршку чак и за своје максималне захтеве. Албански политичари тврде да им је максимална територијална независност једина гаранција да ће имати демократска права. На тој тези они мобилишу међународну солидарност. Ми треба да докажемо да постоје и друге ефикасне гаранције, па да је према томе инсистирање на територијалној независности не-

функционално. Тј. да је то инсистирање у функцији добијања властите државе, што је неоправдано са становишта међународног права, а и са становишта стабилности региона.

Албанским политичарима лако је да изврше ову замену теза, јер наспрам себе имају Милошевићеву власт. Та власт је до краја компромитовала све демократске институције. Прошли избори су лажирани толико безочно да је чак председник Србије изабран лажним албанским гласовима са Косова и Метохије. Независно судство до те мере је компромитовано да је за министра правде постављен човек који је од Гонзалеса добио потврду да је покрао локалне изборе. Коначно, државни медији подсећају на давна времена хладног рата. „Од ове власти можемо се одбранили само ако смо максимално независни“, кажу Албанци, и наилазе на међународно разумевање. „Проблеми Албанаца могу се решити само укупном демократизацијом Србије“, кажу српске демократе. „Погрешно је акценат стављати на територијалну аутономију, треба га ставити на демократске институције, јер тек оне ће омогућити функционисање аутономије. Не може се кров правити пре темеља, а темељ су демократске институције.“

Ова концепција неприхватљива је за Милошевићев режим, пошто тај режим почива на приватизовању државе и слабљењу њених институција. Ова концепција тренутно је неприхватљива и за албанске политичаре у Србији, јер она нуди права у држави, а не права на властиту државу. Али ово је једина политички разумна концепција. Ако у решавању косовско-метохијског проблема буде коришћен разум, ова концепција ће преовладати.

ПРЕДЛОГ ДОГОВОРА О ДРЖАВНОМ ЦИЉУ

У септембру, октобру и децембру прошле године у Србији је дефинитивно успостављен национални консензус о демократској будућности наше земље. Око те снажне визије цела нација се ујединила, као ретко када у историји.

Данас се не примећује превише од тог полета и те енергије. Наше друштво као да је изгубило заједнички циљ, као да се опет поделило на интересне и дискусионе групе. Једни прете штрајком, други штрајкују, трећи теоретишу о разлозима за и против.

У чему је ствар?

Нема сумње, народ је срушио диктатуру ради бољег живота. Остварен је један део те жеље, онај политички. Недостаје онај важнији део, материјални, економски. Да ли то значи да је народ преварен?

Превареним се може сматрати само онај део народа који је веровао да ће са доласком политичке демократије аутоматски доћи економско благостање.

Нажалост, економског благостања нема без здраве економије. А наша економија је на смрт болесна и требаће јој поприлично да се опорави.

Услов нашег економског опоравка је: морамо да постанемо земља која је привлачна за улага-

ња. То подразумева коренито реструктурирање наслеђене привреде и друштва, али и преиспитивање одређених наслеђених права.

На пример, сви имају уставно право на рад, али радних места тренутно има једва за трећину радно способног становништва. Уз то, међу незапосленима преко 70 одсто има највише средњу школу. Потребна су огромна улагања у њихову доквалификацију. Сви имају право на здравствену заштиту, али здравствени систем је у рушевинама. Потребна су огромна улагања да би наше болнице изгледале пристojно.

Право на пензије је елементарно, али доприноси за пензије нису довољни за то. На једног запосленог у привреди долазе скоро двојица који од тога треба да имају приходе, ако саберемо пензионере, буџетске кориснике и тзв. технолошки вишак.

Већина права су стога, нажалост, декларативног карактера. То не значи да су неоправдана, напротив. То само значи да за њихово остварење нема елементарних услова. Те услове треба тек обезбедити.

Радикално истрајавање на тим правима, без материјалних услова за њихово остварење, води све већој социјалној фрустрацији и губитку неопходне позитивне енергије за промене.

Да би се привреда опоравила, потребан је одлучан концепт развоја, а то значи одрицања и инвестиције у будућност.

Ако у вези са овим не успоставимо социјални консензус какав смо успоставили око политичке демократије, пропустићемо историјску шансу.

Најпре, треба да схватимо да се може трошити само оно што је зарађено. Буџетски корисници морају да се стрпе и пристану на ограничења, не само зато да бисмо дали предах привреди не-

го и да бисмо свету показали националну зрелост. А то значи, увести дисциплину, аскетизам, разум. Није оправдано да се штрајкује зато што је буџет рестриктиван, јер нема здравог начина да буџетски корисници (просвета, здравство, полиција итд.) добију више из реалних прихода државе.

Исто тако, и они који раде у привреди морали би да схвате да још ни издалека нисмо у прилици да добијамо плате које одговарају нашим људским потребама и стандардима. Одлично је што су наши грађани свесни својих вредности и својих потреба. Али, погрешно је ако мисле да се то може одмах остварити.

Ма колико то изгледало болно, мора се променити радно право, у правцу већих могућности власника и послодаваца. Ниједан инвеститор неће доћи ако радници штрајкују, ако су синдикати радикални и свемоћни.

Лако је постављати популистичке захтеве и наводити људе да вас у томе подржавају.

Храброст је у томе да се радницима каже истина.

У социјалним борбама увек се ради о праведнијој прерасподели. О томе да се избори веће и повољније учешће у заради, и у друштвеном положају у целини. Легитиман разлог је увек незадовољство властитим положајем, као и привилегије које неко други има, а које су неоправдане.

Данас је у Србији огромна већина незадовољна својим положајем, и то је ван сумње. Али, питање је ко има привилегије и где је новац који треба праведније поделити. Хајде да разговарамо о томе! Немојмо да полазимо само од себе и властитог незадовољства, јер ту су сви у праву. Немојмо сада да претпостављамо да негде има

скривених резерви и да их штрајковима и протестима треба усмерити на своју страну. Рецимо где су те резерве. Које треба одузети да би принцип праведности био задовољен?

Стари режим је куповао социјални мир на два начина. Тако што је непрестано производио политичке кризе, у којима су људи били одвраћани од економије. Било нам је довољно да смо живи и да нам је породица релативно физички безбедна.

Други начин био је – трошење акумулације, задуживање, коришћење пољопривреде и других природних ресурса за гашење социјалних пожара.

Резултати ове политике су познати. Нема ни једне здраве привредне гране. Празни су сви фондови који су основани као резерва за будућност (пре свега фондови пензионог, социјалног и здравственог осигурања). Инфраструктура је уништена зато што у њу ништа није улагано (енергетика, саобраћај, водоводи, канализације, депоније итд.). Држава нема никакве резерве за финансијску интервенцију у кризним ситуацијама, на пример када нека привредна грана доспе у кризу због трендова у светској економији.

На нама је сада да цео систем поставимо на ноге. То изискује огромна улагања. Узмимо само пример некадашње Источне Немачке. Она је имала два пута више становника од Србије, и рецимо да је била у сличном стању у коме смо ми данас. У рехабилитацију те земље је у периоду од 10 година уложено више од 1.000 МИЛИЈАРДИ МАРАКА. Ако данас погледамо резултате, видећемо да још увек нису на нивоу некадашње Западне Немачке.

То значи, у Србију би у року од десет година требало уложити половину те суме, тј. преко

500 милијарди марака, или на годишњем нивоу, по 50 милијарди. Реалност је да не можемо рачунати ни на делић те суме. А да не говоримо о огромној подршци у саветодавним и другим услугама, које су они имали а на које ми можемо рачунати у ограниченом облику.

То је реалност. Ми, додуше, верујемо да су наши људи бржи и способнији за економске промене него што су били источни Немци. Међутим, те промене не долазе преко ноћи. А пре свега, немамо ни приближних финансијских средстава за лаку и безболну транзицију.

Редослед потеза је следећи. Најпре, отварање међународних канала, преко којих се укључујемо у светско тржиште капитала, технологије, и преко којих светско тржиште отварамо за нашу привреду. Друго, промене закона и институција, да бисмо постали интересантни за веће инвестиције. Треће, реструктурирање наших предузећа. Паралелно са тим, изградња ефикасних и квалитетних јавних служби, у државној управи, полицији, здравству, школству, едукацији радне снаге.

Али оно најважније је: нови социјални консензус о заједничком циљу, остваривом само кроз заједнички напор и заједничко самоодрицање.

Наш укупни успех зависи од тог вољног фактора, од наше способности да се договоримо о приоритетима и сву енергију усмеримо на њихово остварење. Треба нам нови социјални консензус, одлагање свих спорова и сукоба, завртање рукава, увођење реда. Време штедње и жртава није прошло. Разлика је у томе што то данас чинимо за будућност својих породица и наше земље, а не зарад болесне политике и привилегија властодржаца. И разлика је у томе што

данас имамо добре шансе да наша одрицања доведу до друштва у коме више нико неће морати да се одриче својих основних људских и цивилизацијских потреба.

САМО НАМА НИЈЕ ЖАО ДА ПРОЂЕРДАМО СВОЈЕ ПОБЕДЕ

За историјске процесе важи да су отворени и начелно непредвидиви. У томе је суштина људске слободе.

Народи и појединци увек изнова доносе одлуке које опредељују њихову судбину. Међутим, могуће је уочити и одређене закономерности.

Неки народи се у одређеним ситуацијама понашају на увек сличан начин, увек узрокујући сличне последице. Те типичне реакције могу бити ствар менталитета, колективног веровања или нечег другог. Нису толико важни разлози за то понашање, колико је важно да постоји закономерност. А и то није важно зарад опште теорије о историјским закономерностима, колико као практично упутство које тим народима може помоћи да избегавају реакције које су у прошлости резултирале лошим последицама, а да дају предност понашању које им је у прошлости доносило успех.

Чини се да у српској историји можемо установити извесну закономерност, чак до те мере да говоримо о циклусима. Реч је о типу колективног понашања у преломним историјским ситуацијама. Те преломне историјске ситуације су по правилу светски ратови или глобалне системске промене. У таквим ситуацијама се „*карџе* изнова мешају“, отварају се нове шансе и дефинишу

се на дужи рок позиције у светској структури моћи и утицаја.

За новију српску историју је типично да у преломне историјске ситуације улазимо активно, и са добрим шансама, али и са спремношћу да преузмемо висок ризик. У току расплета, обично плаћамо високу цену, потом привремено фигурирамо као победници, да бисмо на крају ушли у стратешку завршницу и нашли се на страни највећих губитника.

Додатна иронија судбине је да наши противници са почетка кризе, који на том почетку изгледају као тотални губитници и без шанси да преокрену резултат, на крају заузимају победничка постоља. Но, њихова судбина је мање битна. Нама је важно да смо ми изгубили, а не шта се дешава са другима који учествују у истом процесу.

Илустрација за ове циклусе наше историје су ратови и кризе деветнаестог века.

Победници у рату – губитници у миру

У 20. веку имали смо три светска рата, уз наше активно учешће. Први и Други светски рат, и светски хладни рат, који је формално завршен падом Берлинског зида, а суштински је окончан завршетком кризе у бившој Југославији.

У сва три рата смо на самом почетку били на правој историјској страни. Није било сумње да ће наша ствар победити, колико год да је та победа коштала. Нисмо жалили да платимо цену, пре свега у људским животима и материјалним разарањима наше земље.

Врло изгледне биле су наше шансе да остваримо стратешку предност која би историјски

унапредила наш положај. И онда, изненада, предност и победнички кредит почињу да се топе, губимо победнички ентузијазам, са стране победника полако, али сигурно, селимо се на страну губитника.

Већ неколико година после славних тренутака долазе тренуци разочарења и горчине. Рушевине и жртве остају, све друго заувек бледи и нестаје.

Неки наши аутори, који су размишљали о нашој националној историји, дошли су до закључка да Срби у ратовима побеђују, а у миру губе. Из тога могу да се изведу два закључка. Један, који је сигурно погрешан, био би да Срби треба стално да ратују, јер једино у ратовима побеђују. Други, много исправнији, позива нас на анализу разлога због којих стално губимо. Ми не губимо због мира, него због свог неадекватног понашања. А то понашање се, као и свако друго колективно понашање, може изменити.

На исти начин као што – фудбалски тим – који сјајно игра у првом полувремену, а увек изгуби утакмицу у другом – не може захтевати да се укине друго полувреме, него он сам треба да увиди своје слабости и заблуде, да промени свој тренинг и да постане спреман да целу утакмицу одигра истим темпом и квалитетом.

У Првом светском рату, Срби су узорно одиграли све потезе осим последњег, а то је био начин на који је формирана нова држава. Уместо да су се задовољили скромнијом, а сигурнијом варијантом, неком врстом федерације са јасним унутрашњим границама, они су инсистирали на унитарној држави, верујући да ће тако добити више. У евентуалној федерацији, не би могли да остваре све што су тадашњи српски политичари сматрали легитимним српским територијама,

али би такво решење у себи носило далеко мање ризика за будућност. Пре свега, при евентуалном раздруживању знале би се тачно границе нових држава.

Опредељујући се за ризичну и оригиналну варијанту, Срби су брзо запали у озбиљне тешкоће, без довољно снаге и капацитета да управљају кризом, да би на крају, по општој оцени, од победника у Првом светском рату постали његови главни губитник.

Слична ситуација поновила се и у Другом светском рату. Уместо да се држе познатог и безбедног грађанско-демократског уређења, и да буду задовољни што су на страни победника, један део српске политичке елите се определио за додатни ризик. Уз ризик рата, придодат је ризик социјалне револуције. Национална судбина стављена је опет на максималистичку карту.

*Моћли смо и ми да постанемо миљеници
свејске полицијске*

У првом тренутку, чинило се да је тријумф комплетан. Тек после неколико година, у процесу стварања идеолошких блокова, испоставило се да постепено клизимо ка погрешној страни. Уз огромне жртве на страни савезника, прошли смо као земље које су биле на страни фашизма, па и лошије. По степену грађанских права и демократских институција, заостајали смо поприлично и за властитом традицијом, а поготово за светским трендовима.

Трећи велики пример је завршетак Трећег светског рата, који је у форми хладног рата деценијама вођен између Истока и Запада.

Имали смо све шансе да се одважно сврстамо на страну победника. Могли смо да предводимо реформе, постанемо миљеници светске политике и уберемо плодове који увек припадају само ранораниоцима. Уместо тога, заслепљени шансом која нам се пружа, и похлепни да добијемо и више, кренули смо у ризичан експеримент стварања националне државе – уз примену силе.

У првом тренутку, све је по ко зна који пут личило на тријумфалан сценарио. Да бисмо на крају, по општој процени, постали главни губитник Трећег светског рата. И најљући противници демократије и реформи, успели су да се утрпају на брзи воз историје, само ми још увек трчимо за његовим последњим вагоном.

Шта можемо издвојити као типологију понашања наше политичке елите? Најпре, иницијативу и активизам, који нас сврставају у историјске народе. Та особина нас гура међу актере светских догађаја. Уз њу долази и исправан историјски инстинкт. Наша политичка елита је, све до одређеног преломног тренутка, имала исправну процену. Онда долази „жуџа минуџа“, губитак осећаја за реализам, превласт авантуризма и некритичког заноса. Потом самосажалење и песимизам, пребацивање кривице на све друге, осим на себе.

Једном речју, у типологију понашања српске политичке елите спада неспособност да се победа задржи, капитализује и претвори у неку трајнију предност за земљу и народ. Разлог за то лежи у претераним и наивним очекивањима резултата које победа треба да донесе.

Уместо да реалистично процени остварене резултате, задовољи се њима и постара се да их обавезно сачува, српска политичка елита хоће увек више, подсећајући на коцкара који повећа-

ва улог, све док на крају све не изгуби. Због тога иза сваке наше велике победе следи наш велики пораз. Победа траје кратко и праћена је великим националним заносом, пораз је дуготрајан и собом носи бескрајно трошење народне енергије и дубоку друштвену декаденцију.

Данас смо поново у једном од тих циклуса, још ненаучени да се учимо макар на сопственим грешкама. После догађаја од Петог октобра, који су у целом свету једногласно оцењени као историјски догађај, на делу је аутодеструкција. Већ на прву годишњицу тог догађаја није више уопште јасно да ли је он био победа или пораз. Или, другим речима: још није јасно да ли смо ми народ који је у стању да поднесе и искористи чак и своју победу.

У сваком случају, типологија нашег колективног понашања у прошлости прилично је јасна. Најпре кренемо са чистом енергијом и јасним намерама. Постигнемо изванредне и углавном неочекиване резултате. Затим поверујемо да то није довољно и да заслужујемо много више и много брже. Пошто немамо јасну концепцију како да остваримо то „*много више и много брже*“, а не схватајући да то више није реалност, него наша незрела машта, почињемо да разарамо претходни успех све док себе и друге не убедимо да то и није био успех.

Да ли ћемо низу добијених, а потом изгубљених битака прошлости, додати још једну? Хоћемо ли, уместо да упорно и марљиво милиметар по милиметар напредујемо, тражити чизме од седам миља, па макар нас неповратно носиле унатраг? И пре свега, хоћемо ли, уместо да презмемо одговорност за своја очекивања и своје резултате, почети да производимо дежурне кривце, као и увек до сада у прошлости?

Одговор на сва ова питања зависи искључиво од нас самих. Можемо да се понашамо као у прошлости, и да имамо исте резултате као што смо у прошлости имали. Или, можемо да променимо понашање и да, вероватно, остваримо другачије резултате. Још није касно.

ОПЕРИШЕМО – БЕЗ АНЕСТЕЗИЈЕ!

Операција успела – ако Србија сарађује!

Код трезвенијих људи ова нестабилност при процењивању стабилности власти с правом изазива подозрење. Биће да проценитељи имају проблем да утврде дубље критеријуме за процену, те стога не доспевају до озбиљнијег промишљања карактера и стабилности данашње власти у Србији.

У сваком озбиљном промишљању, стабилност власти треба да се везује за степен њене легитимности. Ако је нека власт легитимна, она је по правилу стабилна, без обзира на евентуалне дневне кризе и проблеме. И обратно. Ако није легитимна, наоко безазлени повод може довести до њеног рушења.

Не бих желео да расправљам о томе да ли је власт у Србији легитимна, и до које мере. Желео бих да скренем пажњу на различите механизме функционисања легитимности. Тамо где ти механизми функционишу расте степен легитимности власти, тј. њене дубинске прихvatљивости за становништво.

Током неколико векова политичког размишљања сачињене су бројне дефиниције за легитимност власти, и уочени су бројни фактори који утичу на тај феномен. Моја намера није да се

бавим теоријом. Ако хоћемо да легитимност власти третирамо као употребни, а не као научни појам, можемо поједноставити приступ. За потребе расправе о легитимности власти у Србији чини ми се да је оправдано говорити о три различита модела.

ПРВИ МОДЕЛ ЛЕГИТИМНОСТИ ВЛАСТИ МОГЛИ БИСМО НАЗВАТИ КОМПЕНЗАЦИОНИМ. То је легитимисање политике готово искључиво путем економије.

Наравно, политика се никад не може свести на регулисање економских односа. У политици се ради и о управљању емоцијама, симболима, традицијом, предрасудама, и многим другим стварима. Међутим, у друштвима у којима је економија веома успешна дешава се да се питање политичке легитимације утапа у питање економског задовољства.

Раст животног стандарда, економска сигурност, могућност штедње и трошења, скупих набавки и путовања, све то, бар привремено, води одређеном степену задовољства системом. Поготово ако је економски раст нешто ново. Типичан пример јесу земље економског чуда са Далеког истока – Сингапур, Јужна Кореја, Тајван и друге. Мада је политички систем, по правилу, далеко од идеалног, извесно време је већина грађана лојална и задовољна, јер компензацију добија кроз економске шансе.

Не треба посебно наглашавати да оваква легитимација власти у нашој земљи тренутно није могућа. Власт се тренутно, а и у ближој будућности, засигурно неће моћи легитимисати путем економског благостања.

ДРУГИ МОДЕЛ ЛЕГИТИМНОСТИ ВЛАСТИ МОЖЕМО НАЗВАТИ ПОПУЛИСТИЧКИМ.

Он се своди на стару формулу „хлеба и игара“. Власт привремено придобија подршку тако што за дневно функционисање троши трајни национални капитал. Било да се ради о трошењу националних мотива, штампању новца без реалног покрића (што је радио Милошевић), узимању инвестиционих кредита и њиховом трошењу за јавну и приватну потрошњу (што је радио Тито), обећавању или чак симулирању почетка великих инвестиција, као врсти политичке естраде (типичан пример су метрои, стадиони, еурополиси) – што је својствено демагозима свих политичких боја.

Овакво легитимисање власти тера на све већа обећања и све крупније лажи. Да би се спречио додир са реалношћу, власт око народа ствара стаклено звоно пропаганде, а народ губи осећај за реалност, па очекујући немогуће, пропушта да уради оно што је могуће. Постављају се циљеви који су све мање остварљиви, а осећај сталних неуспеха води стварању губитничког менталитета, где се на крају судбина (или „светска завера“, што је у основи исто) окривљују за неуспехе. Заиста, ако се ниједан постављени циљ не оствари, ту мора да је своје прсте уплегла судбина. Онда се као рефлексна реакција појављује изолационизам, сумња и мрзовоља према свему што долази из развијеног дела света, тамо где нисмо успели да уђемо.

ТРЕЋИ МОДЕЛ ЛЕГИТИМИСАЊА ВЛАСТИ ЈЕ ОНАЈ КОЈИ МОЖЕМО НАЗВАТИ ЛЕГИТИМИСАЊЕ ПУТЕМ УЧЕШЋА.

Овај тип легитимности почива на претпоставци да су људи спремни да прихвате и непријатне чињенице ако су детаљно информисани о свим разлозима и аргументима. Што су чињенице непријатније, то степен информисаности мора бити већи. Ако су ствари повољне, људи обично не траће објашњење. Ако су неповољне, постају врло сумњичави.

Већина чињеница које власт у Србији има да саопшти грађанима нису повољне. Довољно је рећи да је затечени бруто национални производ по глави становника (око 1.000 долара) недовољан да се реално финансира и постојећи, веома скроман, ниво јавног стандарда. Ово стање се не може довољно брзо поправити. Неопходно је стрпљење и напоран рад.

Да би грађани на место уобичајеног балканског система „узми одмах сада јер ко зна шта ће бити сутра“ прихватили систем „стрпи се сада да би имао сутра“, треба да буду уверени да ће то сутра заиста стићи и да неће бити заборављен њихов улог из оног јуче. Наша читава традиција уверава у супротно. Они који су орали, ретко су били за трпезом када се ломила погача. Због тога у Србији није лако уверити људе у оправданост стезања каиша.

Стога је непрекидно објашњавање кључно, али чак ни оно није довољно. Неопходно је што више људи што непосредније укључити у основни процес доношења економских одлука.

На пример, представнике буџетских корисника (лекаре, наставнике, судије, полицију) треба укључити у дефинисање буџета и дневну контролу његовог спровођења. Само тако они могу

прихватити своје скромне плате, које су потпуно неоправдане са становишта њихових потреба, а једино могуће са становишта реалности. Све поступке дистрибуције финансија (фондови, кредити, приватизација) треба учинити максимално транспарентним. Сваког дана у медијима треба емитовати актуелно стање пуњења и пражњења буџета, попут извештаја са берзе или дневног рапорта.

Ово у демократском свету није уобичајено, али се тамо власт легитимише економским стандардом становништва. Ако наставници примају неколико хиљада немачких марака плате, њих и њихове породице стање буџета не интересује претерано.

У економски сиромашној земљи грађани треба да имају приступ свим информацијама које их могу интересовати, а везане су за дистрибуцију новца, привилегија и моћи у друштву. Од стања владиног тендера за куповину компјутера или полицијских униформи, преко стручне биографије запослених у јавним службама, до текста уредбе, предлога закона или одлука Фонда за развој. Све одлуке власти, па и оне најситније (а пре свега кадровске и финансијске) треба до детаља учинити јавним. Од нивоа Владе до нивоа локалне власти.

Прва инстанца за тотално информисање грађана може да буде Интернет. Вероватно треба донети закон о обавези свих нивоа власти да све своје документе учине грађанима доступним преко Интернета. Други механизам треба да буде телевизија. Можда један ТВ канал треба програмски уредити да постане отворен прозор у одаје власти. Треба увести обавезу министара да се редовно подвргавају пропитивању од стране истакнутих представника стручне јавности.

Власт мора да буде инвентивна и оригинална у смишљању начина комуникације са народом. Што мање новца, то више чврстих и уверљивих аргумената.

Дакле, што су проблеми већи, информисање треба да буде искреније и детаљније. Пацијенту треба рећи како ће се спроводити операција, готово што се она обавља без анестезије, па ће је осетити и ако му се не каже. Максимална сарадња пацијента је једини начин да операција успе.

Ако погледамо историју Србије, видећемо да се све време ради о мање-више отвореној конкуренцији између два типа легитимности – популистичке и партиципативне, тј. легитимности путем учешћа. Због сиромаштва и неразвијености земље ниједна влада није могла да рачуна на компензациони модел легитимности, тј. на то да ће становништво подржавати власт првенствено због материјалног благостања. Остајала је алтернатива: грађанима уверљиво објаснити неспособност модернизације друштва и цену тог процеса, или обећати им царство небеско, за шта нису потребни рад и дисциплина, него само неустрашивост и принципијелност.

До сада је у нашој историји по правилу побеђивала популистичка легитимност. Од раних радикала Николе Пашића, преко Титовог комунизма до Милошевићевог национализма. Основни разлог не видим у претераној снази популизма, јер он је у економски неразвијеним друштвима увек јак, него у недовољној одлучности и организованости заговорника реформи.

Утолико је ово што се сада догађа интересантан историјски експеримент. Његов исход првенствено зависи од тога да ли ће однос између циља (модерна Србија) и средстава (економске

и друштвене реформе) бити за већину становништва дефинисан на прихватљив начин и да ли ће довољно грађана довољно дуго пристати да своју веру, енергију и стрпљење инвестирају у тај пројекат.

ПРЕСТИЋИ РЕГИОН

Када говоримо о приоритетима за следећу годину, главно питање је у ком правцу желимо да водимо земљу, шта је наша дугорочна стратегија и који су нам крајњи циљеви? Из одговора на та питања следе не само приоритети, него и укупни план активности. За следећу годину и за следеће године. По мом уверењу, наша национална стратегија треба да буде: убрзано подизање конкурентности наше земље, најпре у регионалном поређењу, а потом приближавање европским стандардима.

За 3–4 године могли бисмо, ако не направимо ниједну озбиљнију грешку, да постанемо најдинамичнија привреда и друштво југоисточне Европе, а негде око 2010. природни кандидат за ЕУ. Све то на бази подизања ефикасности нашег система и продуктивности рада наших грађана, предузећа и институција. Конкурентност се мери снагом друштва и привреде, квалитетом основних институција (школства, здравства, социјалног старања), квалитетом производа и услуга, квалитетом инфраструктуре и стила живота. У крајњој инстанци, конкурентни смо ако у нашу земљу људи долазе да раде, студирају и забављају се, у истој мери у којој наши грађани одлазе у друге земље.

На путу ка овом стратешком циљу морају се заобићи или срушити неке препреке и, упоредо

са тим, деблокирати и развити властити потенцијали, до високог нивоа који се тражи у европској лиги.

Први важан услов за убрзано напредовање тиче се нашег међународног положаја. Наш међународни статус не сме да постане споран из било ког разлога, јер бисмо у супротном били изгурани на траку за споро кретање. У том случају нема ни говора о претицању. Ако бисмо се уопште кретали напред, то би било пужевим кораком. Толико о сарадњи са Хагом, трговини оружјем и другим потенцијалним контроверзама са тзв. међународном заједницом. Други услов односи се на ефикасно решавање статусних питања, пре свега на релацији Србије и Црне Горе. Заједничка држава треба да буде у функцији убрзаног развоја, јер смо и једни и други превише времена изгубили тражећи „златно руно“ праве државне форме. Утолико је један од приоритета наредне године да се без великих идеолошких расправа омогући неометано функционисање ових основних заједничких функција.

У статусна питања која постепено долазе на дневни ред убрајам и питање Косова. Следеће године треба покренути политичко-дипломатску офанзиву са циљем да се енергично и неувијено покрену питања права, суверенитета и будућности, али не на папиру и у некој новој резолуцији, него у реалности. Српски народ на Косову није збир грађана који са мање или више успеха опстаје под немогућим условима, већ је конститутивни чинилац који по природи ствари треба да има своја колективна права и механизме за ефикасно задовољавање својих интереса и заштиту својих права. Само тако бисмо Косово спустили из уставног лебдења и затворили

Пандорину кутију нових дезинтеграција на Балкану.

Оно треће што мора да буде урађено, односи се на одлучан наставак започетих процеса модернизације нашег друштва и привреде. Нови Устав Србије треба да осигура оквир за неометано одвијање ових процеса, и утолико његово доношење свакако спада у приоритете за наредну годину. Суштина је, ипак, у променама у свакодневном животу, на десетинама хиљада места где људи раде, уче, траже правду, остварују права. Можемо имати најбољи устав и законе, али питање наше конкурентности решава се на квалитету свакодневног живота. Шта да учинимо да подигнемо квалитет наше путне мреже, нашег енергетског система, наших школа и болница, квалификационе структуре наших радника, технологије у нашим предузећима? Како да створимо довољно здравих радних места за све који желе посао, да у нашем друштву шансу добије свако ко има амбицију, да се поштују ред и закон?

Одговор је једноставан, мада га није једноставно спровести у дело. Уклањати све што је нефункционално и неефикасно. Најпре друштвену својину, која почива на колективној неодговорности. Што више имамо приватне привреде, то је више иницијативе, предузетничке енергије, инвестиција, сигурних радних места. Затим, озбиљна трансформација јавних предузећа и државне администрације. Те установе треба да буду сервис грађана који сваког тренутка имају право да знају који квалитет и цену добијају са свој новац. Затим, успостављање владавине закона и оштре санкције за све који га крше, а посебно за оне који закон крше на напоран начин.

Утолико су три кључна приоритета за следећу годину: прво, наставак и убрзање приватизације постојеће друштвене привреде и подстицање постојећег приватног предузетништва, зарад подизања конкурентности наших предузећа и отварања здравих радних места за наше грађане; друго, реструктурирање јавних предузећа и државне администрације, да би могли успешно да сервисирају и прате модерно и динамично српско друштво које је у настајању; треће, интензивирање активности у полицији и правосудју, на исушивању последњих криминалних моћвара, заосталих из претходног периода.

Желимо да будемо друштво енергије, оптимизма и иницијатива. Са грађанима који верују у себе и своју земљу, који вредно раде, иду у сусрет проблемима, а не избегавају их, са грађанима који не посустану код сваке препреке и не разочарају се код првог неуспеха. Желимо да будемо друштво слободно од страха и слободно од сиромаштва. Са грађанима који немају разлог да страхују за свој живот и имовину, или за независност и безбедност земље, на сваком педљу њене територије. Такође, са грађанима који знају да живе у солидарном друштву које се брине за своје социјално угрожене чланове. Следећа година је прилика да се још један корак приближимо визији друштва какво желимо у Србији.

ИМАТИ ВИЗИЈУ

*(Извештај о раду ДС између две скупштинe –
Београд, Центар Сава, 5/6. октобар 2001)*

...Важно је да имате јасан план и јасну визију. Можете да победите на изборима, можете чак и да сачувате гласове, али у једној диктатури избори се не добијају за зеленим столом. Избори се добијају на улици. На основу нашег јасног плана, јасне стратегије и врло јасне визије куда желимо да идемо. Ми смо успели да једну од најгорих диктатура у Европи сменимо мирним средствима. Јер, ништа јој није друго остало него да се преда. Не зато што није хтела да искористи силу, него против силе коју смо ми организовали, силе народа, није било никакве веће силе.

Захваљујући плану и јасној визији, ми смо успели да овај народ без проливане капи крви из диктатуре уведемо у демократију.

Захваљујући јасном плану и чврстој визији, ми ову земљу можемо из највеће економске беде у којој се једна европска земља налази, да уведемо у опоравак, у економски развој. Али, увек је важна визија. Увек морате да питате – куда ја то идем? Не да ли само брзо трчим, не да ли трошим енергију него да ли знам на који циљ желим да стигнем.

Стабилност региона у ком се налази наша земља представља један од услова и фактора на-

шег властитог успеха. Ми смо веома дуго били изоловани јер смо били нестабилан регион и због тога смо трпели многе негативне последице. У нашем региону, од Мађарске па надоле, до Грчке, укључујући и Босну и Херцеговину, делимично Хрватску, али у сваком случају Србију, Црну Гору, Македонију, Румунију, Бугарску, процентуално има најмање инвестиција у протеклих 10 година. Животни стандард становништва је далеко лошији него у свим другим европским регионима. Перспектива за развој, пре свега у области инфраструктуре, пре свега у области великих пројеката, лошија је него у другим регионима којима је неопходан развој. Због тога ми морамо да креирамо регионалну политику, јер интерес наше земље је да наш регион буде препознат у свету као регион стабилности. Нажалост, ситуација у свету данас није нарочито сјајна, и можемо да кажемо да и у нашем региону није тако добра. Не само терористички напади на Америку, него и светска економска рецесија, која је била видљива и пре тих напада, смањили су спремност потенцијалних инвеститора да ризикују, и поставили су мало строже критеријуме за гаранције које инвеститори траже за услове који су потребни да би неко уопште размишљао о томе да свој новац уложи у нашу земљу.

Ми се не жалимо на такав развој догађаја јер на њега ни у ком смислу нисмо могли да утичемо. Ми га само констатујемо врло реалистично као један од лимита, као једно од ограничења за политику коју морамо да водимо. Из тог лимита проистичу за нас веће и даље обавезе. Морамо много више него до сада да се потрудимо да наш регион и наша земља потенцијалним инвеститорима изгледају стабилно. Пре свега политич-

ки стабилно. Да имамо један стални политички циљ – да политика никада више не буде фактор ризика за пословање. Да политика и политички односи увек буду подстицај, да они људи који можда размишљају да економска ситуација није сјајна и да због тога можда не желе да инвестирају, да кажу: да, али имају одлучно политичко руководство које зна шта хоће, које држи ствари под контролом. И због тога ћемо да инвестирамо, јер верујемо у ту политику. У оној мери у којој економија у свету иде лошије, у тој мери наша политика мора да буде боља. У оној мери у којој су инвестиције опрезније, у тој мери ми морамо да стварамо боље гаранције за инвестиције. И то је задатак и креирања јавног мњења и стварања атмосфере у Србији, и наравно вођење политике у Србији.

Морамо да промовишемо нашу земљу, наше производе, наше упоредне предности много енергичније него што смо то чинили до сада. Не смемо да се надамо да ће онај ко жели да зна ко смо ми, то већ некако сазнати. У свету глобалне комуникације имамо веома много могућности да без напуштања свог места боравка, преко Интернета, преко наших људи у иностранству, преко путовања у свет сваки пут будемо амбасадори једне демократске Србије у коју вреди инвестирати. Веома је важно да једно лепо, добро лице Србије показујемо свету. Јако је важно да не ружимо нашу земљу. Јако је важно да своје проблеме решавамо између себе, да не позивамо свет да учествује и буде сведок у решавању проблема када их имамо, а сваки нормалан народ и све нормалне странке их имају.

Ја вас молим, да ви, као демократе, водите рачуна о томе да у свакој ситуацији промовишете демократску Србију, Србију будућности. Ако

ми не верујемо у њу, како ће у њу поверовати Европљани, Американци, како ће у њу поверовати Јапанци. И ситуација у региону нешто се изменила од протеклог 5. октобра, и то не у смислу веће стабилности. У Румунији и Бугарској реформске владе су изгубиле изборе у међувремену, и то делимично од противника који су наступали популистички, који су се противили реформама, делимично од оних који су тражили спорије реформе... Морамо да будемо активнији. Морамо да делујемо још више интегративно у региону. Морамо као Влада Србије, као Демократска странка, као демократске снаге Србије да нудимо нашим суседима опције. Да им нудимо видове сарадње, да покушамо да превазиђемо ту нову фрагментаризацију Балкана која се назире. Једног тренутка пре годину или две изгледало је као да је Балкан у фази интеграције, сада се поново чини као даје нека стагнација. Ми треба то да спречимо. Ми треба да будемо мотор интеграције Балкана. Довољно дуго је Србија била фактор нестабилности Балкана, сада је на Србији да буде фактор стабилности Балкана. Ми имамо снагу за то. Ми можемо да будемо кичма балканске интеграције.

Европа као циљ

... Наш циљ је, и ми нашу земљу видимо да 2004. године буде званични кандидат за Европску унију, да 2010. године буде равноправни члан Европске уније. Све препреке на том путу ћемо уклањати, било да се зову Милошевић, да се зову уставни, било да се зову закони. Не постоји ниједна препрека која може да нас заустави на том путу. Као човека кога држе под водом 50 го-

дина, у његовој жељи да дође до ваздуха, до кисеоника, тако и Србију не може ништа да застави на том путу до кисеоника, а то је Европа, то је породица демократских, модерних, развијених земаља...

Дакле, да се погледамо у очи и да кажемо: ако хоћемо циљ, морамо да хоћемо и средства која воде до тог циља. Одрастимо једном као народ и као људи, прихватимо цену за циљеве које смо прихватили. Та цена није страшна, она је иста за све народе на свету. Од нас се не тражи, ни у реформама, ни у сарадњи са међународним организацијама, ништа што се не тражи од других. Оно што се тражи од нас више него од других, ми нећемо пристати. Пристаћемо само на оно што се тражи од свих, и од Америке, и од Енглеске и од Француске.

... Ми смо земља која је у ових 12 година пропала по свим мерилима, и која је по свим тим мерилима, нарочито економским, међу најлошије котираним на целој земаљској кугли. При том, у протеклих 12 година, налазећи се на месту где се налазимо, које је било врло повољно и политички, и географски, пропустили смо неке сјајне шансе које су други народи, друге земље искористили, и данас су наши конкуренти на светском тржишту.

Најпре, пропустили смо онај велики инвестициони талас, након пада Берлинског зида, и након тога што се много земаља које су се налазиле иза гвоздене завесе одједном отворило према инвеститорима. Инвеститори који нису имали искуство са тим ситуацијама, похрлили су и у Русију, и у Кину, и у Пољску, и у све те друге земље. Хиљаде милијарди долара је уложено у те две-три године. Ми нисмо били међу тим земљама у које су те инвестиције одлазиле. Ми

смо били међу земљама из које су инвестиције одлазиле. Ми смо били земља у којој су кроз хиперинфлацију, кроз разне видове махинација, новац, национално богатство и лично богатство, одлазили каналима у иностранство.

Та инвестициона еуфорија се неће никада поновити, ми данас морамо за сваки долар, за сваки милион долара да се боримо. Морамо сваког инвеститора појединачно да убедимо да баш ми заслужујемо ту инвестицију и да ће долар уложен код нас донети више него долар уложен у неку другу земљу.

Други тренд, који је средином прошле деценије протутњао светом, био је тренд информатичких технологија компјутерске индустрије. Цео свет је био у том заносу, ми смо и њега пропустили. Нисмо успели да модернизујемо структуре нашег друштва, што су друге земље урадиле. Једини начин на који смо учествовали у тој најновијој индустријској револуцији, а то је информатичка револуција, било је тако што су стотине хиљада наших најталентованијих младих људи у тој индустрији радили, али у другим земљама у свету, не код нас. И то је био двоструки губитак, не само да та технологија није дошла у нашу земљу него су наши стручњаци отишли из земље.

И, коначно, треће што смо пропустили, била је једна релативно добра економска ситуација у претходне три-четири године, после азијске финансијске кризе, и краха руске валуте. Дошло је било до опоравка светске привреде, и дошло је било до релаксације на инвестиционим тржиштима. То се сада дефинитивно завршило бомбашким нападима на Њујорк и Вашингтон, берзе су пале и сад је веома тешко покренути тај точак, ми смо пропустили прилику да можда у по-

следњих неколико месеци – то је била ‘98. и ‘99. година – учествујемо у дељењу тог колача.

Сада смо ту где јесмо, са националним дохотком од хиљаду сто педесет долара по становнику, што је отприлике национални доходак једне афричке земље, и то не баш развијене, у којој има више песка него нафте и у којој има више бедуина него инжењера. Ту смо где смо, то је мера и наше јавне потрошње, то је мера и нашег социјалног стандарда. Ми имамо свест о стандардима јавних и других система и сервиса који су на европском нивоу и имамо право на то. Било би лоше да имамо афрички стандард и свест која је адекватна том стандарду. Ми имамо материјални стандард који је на нивоу врло неразвијене земље, у менталитету имамо вредности, циљеве и стандарде који су средњоевропски стандарди. Ми желимо добро школство, добро здравство, ми желимо стабилан пензиони систем, ми желимо да људи који раде од своје плате могу пристојно да живе, то ми све желимо и то је одлично, јер то је онај магнет који нас вуче напред, то је наша визија, али морамо да будемо свесни у датом тренутку које су реалне могућности за њено остварење. Ми се и као Влада Србије и као народ налазимо на једном врло уском путу кроз Сцилу и Харибду. Сцила је веома лоше стање наше економије која није у стању да произведе већи национални производ а Харибда – то су велики социјални издаци остарелог становништва са милион и триста хиљада пензионера, већи број него активно радно ефективно запосленог становништва, са огромним бројем избеглица и са потпуно упропашћеном инфраструктуром, саобраћајном, енергетском, стамбеном, што изискује огромне непрофитне инвестиције. На том танком, уском путу

морамо да напредујемо и због тога је важно да се људима у Србији објасни да реформе које ми спроводимо не могу одмах да донесу резултате. Гладни сте, знам, засејали сте и за 15 минута бисте хтели да пожањете, да испечете хлеб и да дате деци, али, нажалост, природа има своју логику, морате да сачекате. Ми смо сада у фази орања, у фази сејања. Имамо шта да засејемо, знамо шта да засејемо, имамо људе који умеју да воде тај посао, али требаће нам извесно стрпљење, извесно време да почнемо да жањемо. Ако кренемо да вадимо то семе из земље и да га делимо међусобно, никада неће бити жетве. Има неких који би то хтели, има неких који кажу: дај да поново мало штампамо пара, доста нам је било те финансијске дисциплине, можда је боље било за време Милошевића јер кад год смо мало кренули ка Београду, увек су нам наштампали и дали, није важно што је земља тонула, важно је да смо тог дана могли да поделимо те плате. Ми данас практично санирамо последице тог стања које је нашу земљу довело на руб економског опстанка, не у економску кризу, него до тога да застане економија и да кажемо: ми смо можда једина земља у овом делу земаљске кугле без економије. Срећом, то се неће десити и ми смо одлучни у спровођењу тих реформи.

НА ПУТУ КА СЕБИ

Шта ће се догодити с трећим покушајем Србије да коначно оствари свој пројект и своју визију, да постане равноправан члан европске породице успешних народа? Одговор на ово питање зависи од наше способности да победимо своје слабости и да култивишемо своје врлине.

Као често у својој историји, Србија данас није стање, него пројекат и визија. Она је на путу ка себи, не онаквој каква је била, него онаквој каква би могла да буде. Утолико је Србија на добром путу.

Да је Србија стање, то би било крајње провизорно и забрињавајуће стање. Недовршеност у односу са Црном Гором, недовршеност у односу на Косово, недовршеност у односу на своје властито уставно уређење. Такву Србију нико не би сматрао субјектом и чиниоцем, него болесником и проблемом. Због тога би највећа грешка била да себе дефинишемо неамбициозно. Ако и за тренутак посумњамо да ћемо успети, врло вероватно и нећемо успети. Наша главна интегративна снага је уверење, а не систем. И, наравно, европски интегративни дух који влада епохом.

Друге смо уверили у наше историјско право да нас прихватају као потенцијал, а не као фактицитет. Као фактицитет смо мало, као потенцијал можемо бити много. У свету нас због тога данас сматрају земљом која има велике шансе да успе. Још само да уверимо и себе.

Вероватно је претерано говорити о циклусима у нашој новој националној историји, али очито да је на почетку сва три последња века Србија добијала историјску шансу. Ослободилачки устанци на почетку 19. века, изненадни друштвени и економски препород у првим годинама 20. века и, сада, прве године новог века. У три века три неочекиване шансе.

Сваки пут се Србија дизала из пепела са изненађујућом виталношћу после деценија кризе и декаденције. И сваки пут до сада та енергија није била довољна да се пројект изведе до краја. Главни кривац за то су били међународни односи на којима су се ломиле амбиције мале балканске нације која је тражила своје место под европским сунцем. Али, било је и властите кривице, а пре свега неспособности да се формулише јасан национални пројект и да се око њега окупе све снаге.

Данас су многе ствари веома сличне ранијим приликама – и унутрашње поделе, и недостатак истинског грађанства, и раширено сиромаштво, и слабе институције, и склоност популизму. Уз једну велику разлику: данас је међународно окружење, први пут у историји, на страни наших амбиција.

Ако данас не успемо, једини разлог смо ми сами. Ми смо у исто време и проблем и решење. И данас је задатак исти. Припремити земљу за шансе и искушења новог века. Надокнадити заостатак у односу на развијену Европу. У властитом друштву створити модерне установе и успешну економију. И данас, као пре једног и као пре два века, за успешно обављање задатка потребни су нам свеза енергија и нада, самодисциплина и истрајност

Међутим, нашем националном менталитету својствене су ерупције енергије, па потом пражњење и малодушност. Ми смо весео народ који истовремено цени песимизам јер га сматра отменим. И, јер ослобађа од одговорности. Ако већ унапред сумњате у свој успех, неуспех ће вам лакше пасти, јер сте га мудро предвидели. Недостаје нам кондиција за озбиљну стратегију. Недостају нам људи са јаким карактером у јавном животу. Превише је површног мудровања и површног незадовољства, који не подстичу и не оплемењују акцију, него је блокирају. И превише је интрига и трачева, као у Римском царству годину дана пре његовог распада.

Због тога наша национална историја понекад подсећа на Сизифов посао. Камен је уз велике жртве догуран скоро до врха, али онда проради неки усуд и све се враћа на почетак.

Шта ће се догодити са трећим покушајем Србије да коначно оствари свој пројект и своју визију, да постане равноправни члан европске породице успешних народа? Одговор на ово питање зависи од наше способности да победимо своје слабости и да култивишемо своје врлине. Србија данас, као и раније, није готова чињеница него шанса. Да бисмо је искористили, потребно је да радимо на себи и да верујемо у успех. Услов је можда тежак, али историјска одговорност је превелика да би се смело помишљати на неуспех.

БЕЛЕШКЕ ПРИРЕЂИВАЧА

Књигу *Србија – нови поочейак* Зорана Ђинђића чини само мањи сегмент веће целине са насловом *Без илузија* која је требало да се појави у култној библиотеци „Случај“ као 45 све-ска – припремљена је у целини за штампу, а састављена је од полемичких филозофских и политичких расправа, чланака, есеја расутих по листовима, часописима и зборницима у раздобљу од 1977. до 2002. године. Још једну сам одавно приредио: књигу филозофских студија, расправа, есеја, критика и чланака са насловом *Критика ујојијског ума* – и она је требало да се појави као прва књига библиотеке „Демократија“.

Сачинио сам и елаборат „Дела Зорана Ђинђића“... Све то сам учинио из најдубљег поштовања према Зорану Ђинђићу, јединственом и непоновљивом великом човеку, блиставом мислиоцу и бунтовнику неслућене храбрости чије су превратничке, и у том часу јеретичке, идеје обележиле нашу генерацију из ‘70... Па преко *Књижевне речи* Јовице Аћина – и оне којој сам дао свој лични печат од 1980. до 1984. године и у којој је Ђинђић био један од изузетних сарадника и као полемичар, и као критичар, и као преводац. А то је та моја, кажу несвакидашња енергија принципијелности, доследности, храбрости коју је Зоран веома високо вредновао – и

која је била повод да ме далеке 1992 (после потписивања петиције против Слободана Милошевића, у седишту ДС, на Теразијама 3) позове у причу и акцију Демократске странке о српској култури. Тада сам му рекао да политика није моја примарна вокација – и погрешно сам...

Кад не могу, бар засад, да се појаве Зоранове књиге – сачинио сам овај избор за библиотеку „Српске демократске идеје“, а за Истраживачко-издавачки центар Демократске странке (оснивач, главни и одговорни уредник Слободан Гавриловић)... Дакле, *Србија – нови почетак* је сте само мајушни фрагмент обимног и епохалног дела Зорана Ђинђића које нас својом актуелношћу, прецизношћу, могло би се рећи и невероватном снагом пророчких идеја, узбуђује, охрабрује, испуњава чудесном енергијом – те није чудно што је Јелена са сузама слагала његове текстове питајући се зашто је напустио оно чиме га је Свевишњи обилато подарио и отишао у политику.

Србија – нови почетак је свеска коју чине две целине: првој, „Држава и демократија“, припада четири текста који на најбољи начин одсликавају ту необичну ауторову аналитичку прецизност, снагу и дубину (а о томе највише говоре две капиталне књиге: *Југославија као недовршена држава* и *Србија ни на Истоку ни на Западу* – и ови текстови су, тематски, део тог корпуса). О њима дајем потпуне информације према „Библиографији Зорана Ђинђића“ коју је брижљиво сачинио Добрило Аранитовић (в. зборник радова *Зоран Ђинђић: етика одговорности*, уредила и увод написала др Латинка Петровић, Београд, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, 2006, стр. 379–419):

* „Лествица нашег пропадања“, *Стив*, 15. 11. 1991, бр. 88, стр. 6. Објављено, очигледно, под погрешним насловом „Ластавица нашег пропадања“ а са наднасловом „Углед на коцки“.

* „Функционалност диктатуре“, *Социологија*, 32/1990, бр. 4, стр. 564–567.

* Демократске традиције и савременост“, *Зборник Филозофско-књижевне школе у Крушевцу*, Крушевац, Багдала, књ. 1, 1994, стр. 94–95.

* „Демократија и ауторитарни систем“, *Филозофија и друштво*, IX–X, Београд, 1996, стр. 231–237.

Други сегмент „Победничка стратегија за Србију“ говори о неопходности промена, о косовском питању, о историјским демократским зимским протестима 1996–1997, о револуционарном а мирном преврату 5. октобра 2000, о резултатима препорода и стратешким новинама – о ангажману између 1995. и 2002:

* „Промене – сад!“, *НИН*, 45/2327, 4. 08. 1995, стр. 20–21. Објављено са наднасловом „Шта ће бити с нама“.

* „Перманентна мобилизација креативаца“, *Наша борба*, 3/820, 9. 05. 1997, стр. 5. Наднаслов „Победничка стратегија за Србију“.

* „Програмске концепције уместо идеологија“, *Наша Борба*, 3/1013, 18. 11. 1997, стр. 8. Наднаслов: „Нови почетак за Србију“. („Текст предавања, 4. новембра 1997. на трибини Аспен института у Берлину“).

* „Србија, с ону страну комунизма и национализма. Као планете око црног сунца“, *Данас*, 8. 12. 1997, стр. 10. У рубрици „Дијалог“. Иначе текст је ауторизовано предавање које је одржа-

но у Бону, 27. новембра у организацији Социјал-демократске партије Немачке.

* „Права пре свега“, *НИН*, 9. 04. 1998, бр. 2467, стр. 15. у рубрици „Тачка гледишта“.

* „Предлог договора о државном циљу“, *Време*, 22. 03. 2001, бр. 533, стр. 10–11. У рубрици „Ексклузивно: Зоран Ђинђић пише за *Време*“.

* „Само нама није жао да проћердамо своје победе“, *Профил*, бр. 35, 2001, стр. 12–13. Наднаслов: „Трагични циклуси у српској историји“.

* „Писмо српској јавности: Оперишемо – без анестезије!“, *Недељни тилеџраф*, 2. 01. 2002, стр. 6–7. „Премијер Србије специјално за НТ пише о легитимности актуелне власти“.

* „Престижни регион“, *НИН*, 52/2713, 26. 12. 2002, стр. 13. Рубрика: „Политичке честитке“.

* „Имати визију“, у књизи Зорана Ђинђића *Србија у Европи*, Београд, Танјуг, 2003, стр. 267–281.

* „На путу ка себи“, *НИН*, 52, 25. 06. 2002. Преузето из књиге *Србија у Европи*, стр. 346–348.

На крају, још једном: *Србија – нови поочейџак* Зорана Ђинђића, симболички избор из његовог фасцинантног политичког стваралачког опуса, дарује нам чудесну снагу и енергију његових демократских идеја које, у овом часу, уочи 2007. године, у новом изборном циклусу у Србији – делују изузетно подстицајно, инспиративно, иновативно...

У Београду, децембра 2006. г. Гојко Тешић

САДРЖАЈ

Др Зоран Ђинђић (1952–2003)	5
ДРЖАВА И ДЕМОКРАТИЈА	
Лествица нашег пропадања	11
Функционалност диктатуре	15
Демократске традиције	22
Демократија и ауторитарни систем	27
ПОБЕДНИЧКА СТРАТЕГИЈА ЗА СРБИЈУ	
Промене – сад!	37
Перманентна мобилизација креативаца ..	44
Програмске концепције уместо идеологија	53
Као планете око црног сунца	60
Права пре свега	66
Предлог договора о државном циљу	71
Само нама није жао да проћердамо своје победе	77
Оперишемо – без анестезије!	84
Престићи регион	91
Имати визију	95
На путу ка себи	103
Белешке приређивача	107

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

321.7 (497.11)
32 : 929 Ђинђић, З.
323 (497.11)
327 (497.11:4)

ЂИНЂИЋ, Зоран

Србија – нови почетак / Зоран Ђинђић ; приредио
Гојко Тешић. – Београд : Демократска странка, Фонд
„Др Зоран Ђинђић“ и Истраживачко-издавачки центар,
2007 (Београд : Evro Giunti). – 112 стр. ; 18 cm

Тираж 1.000. – Стр. 5–8: Др Зоран Ђинђић : (1952–2003).
– Стр. 107–110: Белешке приређивача.

ISBN 86-7856-052-5
ISBN 978-86-7856-052-1

1. Тешић, Гојко

а) Ђинђић, Зоран (1952–2003) б) Демократија – Србија

ц) Србија – Политичке прилике д) Србија – Европа

COBISS.SR-ID 136930828